

**Dokumentacja badań stratygraficznych dekoracji
malarskich, tynków barwnych
oraz elementów wystroju kościoła
p.w. św. Biskupa Mikołaja
W Dobrem**

WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW
w Warszawie
ul. Nowy Świat 18/20, 00-373 Warszawa
tel. 22 44 30 400, fax: 22 44 30 401
www.mwzkz.pl

-5-

WN 5162.189.2023.10
Załącznik do decyzji nr.....
Postanowienia nr.....
Opinii Konserwatorskiej~
z dnia..... 9.09.2024r.....

Inwestor: Parafia pw. Św. Biskupa Mikołaja w Dobrem

SPIS TREŚCI:

1. HISTORIA I OPIS OBIEKTU.....	2
2. PRZEDMIOT BADAŃ I CEL OPRACOWANIA.....	5
3. METODYKA BADAŃ.....	6
4.. WARTOŚCIOWANIE WARSTW.....	8
6. DOKUMENTACJA BADAŃ PRZEPROWADZONYCH IN SITU	14
7. ZAKRES PRAC.....	76
8. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH	78
9. WYKAZ PRÓBEK POBRANYCH DO BADAŃ LABORATORYJNYCH.....	81

Załącznik: sprawozdanie z badań laboratoryjnych

WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW
w Warszawie
ul. Nowy Świat 18/20, 00-373 Warszawa
tel. 22 44 30 400, fax: 22 44 30 401
www.mwzkz.pl
-5-

OBIEKT

Kościół parafialny

Parafia Rzymskokatolicka Świętego Mikołaja Biskupa w Dobrem, Rynek 30A, 05-307

powiat miński, gmina Dobrze

Budynek objęty jest prawną ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków nieruchomych pod nr: A-307 z 29.12.1983 oraz 391 z 30.03.1987

HISTORIA KOŚCIOŁA

Kościół stoi w miejscu drewnianej świątyni, zniszczonej w pożarze w 1873 r. W tym samym roku dzięki staraniom i wsparciu dziedziczki pobliskiego Rudzianka, Kamili Jaźwińskiej, rozpoczęto prace nad budową nowej świątyni zachowanej do dziś. Projekt autorstwa Bolesława Podczaszyńskiego, nad pracami czuwał proboszcz Edmund Smoleński.

Nad wejściem głównym do kościoła widnieje tablica pamiątkowa wykonana w technice sgraffito:

„ PARAFIA ZAŁOŻONA W 1530 R

KOŚCIÓŁ DREWNIANY POD WEZWANIEM ŚW MIKOŁAJA

W 1878 R WZNIESIONO KOŚCIÓŁ

WG PROJEKTU B. PODCZASZYŃSKIEGO STARANIEM

KS EDMUNDA SMOLEŃSKIEGO

KONSEKROWANY W 1880 R PRZEZ BISKUPA POPIELA

POLICHROMIA W 1953 R STARANIEM KS STANISŁAWA OLSZEWSKIEGO”

OPIS BUDYNKU

Rzymskokatolicki kościół parafialny pw. Św. Biskupa Mikołaja położony jest we wschodniej pierzei rynku miasta Dobrze. Kościół zaprojektowany w stylu neogotyckim, murowany, jednonawowy na planie prostokąta z trójbocznym prezbiterium niższym od korpusu.

Fasada kościoła zachowana w oryginalnym stanie, wykonana z palonej fugowanej cegły, dach pokryty blachą miedzianą. Glify okienne w nawie głównej ostrołuczne; podobnie jak łuk tęczyowy i glify drzwiowe do zachodniej zakrystii. Glify okienne i okna w prezbiterium w łuku romańskim. Integralnym wyposażeniem kościoła są murowane ołtarze boczne.

Kościół posiada nietypowy drewniany sufit w nawie głównej, oraz znajdują się tam organy

z 1896 roku, których prospekt ze strzelistymi wieżyczkami i maswerkami utrzymany jest w stylu gotyckim.

Fot. 1 źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Parafia_św._Mikołaja_w_Dobrem, dostęp 26.05 2024

Wnętrze kościoła dekorowane polichromiami wykonanymi w technice sgraffita i al fresco,

autorstwa Marii Antoniny Kozłowskiej.

Maria Antonina Kozłowska (1903 - 1994) urodzona w Warszawie; zdobyła wszechstronne wykształcenie: początkowo studiowała matematykę na Uniwersytecie Warszawskim, następnie w latach 1931- 35 studiowała w Szkole Sztuk Zdobniczych i Malarstwa, później w latach 1935 -39 w Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Studia te ukończone dyplomem w pracowni malarstwa ściennego pod kierunkiem profesora Leonarda Pękalskiego. Maria Antonina Kozłowska w czasie okupacji mieszkała w Domu Zgromadzenia Sióstr Rodziny Maryi przy ul. Hożej 53 w Warszawie, gdzie podjęła się wykonania polichromii w kaplicy na posesji zakonnej - praca ta została uznana za dyplomową. Kaplica ocalała od zniszczeń wojennych i była czynna do 1984 roku, następnie wyłączona z kultu i rozebrana w 1994 r. Zasadnicza działalność artystyczna malarki w obszarze monumentalnego malarstwa sakralnego przypada na lata 50- te i 60 - te XX wieku. Jedną z pierwszych monumentalnych realizacji są dekoracje malarskie wewnątrz kościoła parafialnego w Dobrem wykonane w latach 1951-53 w technikach sgraffito i al fresco.

Wybrane realizacje

Kościół parafialny w Dobrem, 1951-53; dekoracje w technikach sgraffito i al fresco

Sanktuarium św. Antoniego z Padwy w Częstochowie w latach 1956 -60 polichromią dwóch kaplic w tech al fresco i sgraffito w zespole ze stałą współpracowniczką Zofią Szczerbą

1963- 66 Dekoracje wewnątrz wykonanych techniką sgraffito, które znajdują się w kościele parafialnym Niepokalanego Serca NMP w Wieprzu koło Żywca (sgraffito wielobarwne)

Polichromia wewnątrz kościoła św. Jakuba w Częstochowie (lata 1969-1974) i kaplicy Świętego Józefa przy kościele Świętego Antoniego, również w Częstochowie (w latach 1956-1959)

Oprócz monumentalnego malarstwa sakralnego Maria Antonina Kozłowska projektowała witraże, zajmowała się malarstwem sztalugowym oraz dekoracyjnym.

PODSTAWA FORMALNA PRZEPROWADZONYCH BADAŃ

Badania wykonane na podstawie decyzji Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dn. 12. 03. 2024.

Umowa o dzieło i przeniesienie praw autorskich pomiędzy Parafią Rzymskokatolicką Świętego Mikołaja Biskupa w Dobrem, Rynek 30A, 05-307 Dobrze, a Urszulą Kusz, ul. Mińska 25C/124, 03-808 Warszawa

PRZEDMIOT BADAŃ

Przedmiotem badań były tynki i warstwy malarskie znajdujące się na ścianach, sufitach i elementach wystroju architektonicznego, oraz stolarce drzwiowej i balustradzie

CEL OPRACOWANIA

W związku z planowanymi pracami remontowymi i konserwatorskimi wewnątrz i dekoracji ściennych wewnątrz kościoła wobec braku jakiegokolwiek dokumentacji dotyczącej przekształceń estetycznych podczas poprzednich prac, zaistniała konieczność wykonania niezbędnej ilości badań stratygraficznych tynków i warstw malarskich na ścianach, elementach wystroju architektonicznego oraz stolarce. Przeprowadzenie badań sondażowych ma na celu identyfikację oryginalnych tynków, pozwoli rozpoznać zaaranżowaną w latach 50 tych XX w. kolorystykę wewnątrz, oraz jednoznacznie określi skalę nawarstwień i przekształceń.

Od czasu powstania dekoracji, na przestrzeni zaledwie kilku dekad, wewnątrz uległo znacznym estetycznym zmianom. W trakcie kolejnych remontów przemalowywano kilkakrotnie lamperie, drzwi, ściany w prezbiterium, oraz kompozycje sgraffitowe i malarskie, które zamalowane zostały częściowo, „po formie”, ze względu na zniszczenia własne jak i np. konieczność reperacji po wykonaniu instalacji elektrycznej i grzewczej. Dostępne są śladowe ilości danych dotyczących przeszłych remontów w kościele: informacja ustna od świadka remontu kościoła na początku lat 80-tych, według której ściany i elementy architektoniczne zostały przemalowywane na jasne kolory, ponieważ chciano optycznie rozjaśnić wewnątrz; informacja z wpisu w karcie ewidencji zabytków: „ostatnie prace remontowe objęły odnowienie wnętrza i stropu” . Najprawdopodobniej chronologicznie najmłodsze przemalowania pochodzą z początku obecnego wieku.

METODYKA BADAŃ

Badania sondażowe pokażą zakres ingerencji i wtórnych nawarstwień oraz ujawnią jakie założenia kolorystyczne zostały przyjęte dla poszczególnych elementów według

oryginalnego wystroju. Ustalenie układu warstw jest niezbędnym etapem postępowania konserwatorskiego poprzedzającego wszelkie działania remontowe, w tym jest podstawą rozpoznania oryginalnej techniki i technologii wykonania dekoracji malarskich, ustalenia kolorystyki wypraw tynkarskich oraz stolarki, a także prześledzenia zmian jakim ulegały.

W celu uzupełnienia dokumentacji projektowej konieczne były inwazyjne badania stratygraficzne: odkrywki sondażowe, małe sondy, oraz odsłonięcia pasowe tynkarskich i malarskich warstw technologicznych. Wymienione badania wykonane zostały tradycyjnymi metodami przez mechaniczne odsłanianie i rozdzielanie kolejnych warstw przez: ścienianie skalpelami, usuwanie preparatami chemicznymi, oraz przez odkuwanie w przypadku warstw tynków i sond sięgających podłoża konstrukcyjnych. W przypadku dekoracji malarskich użyte zostały metody mechaniczne (skalpele, sztyfty z włókna szklanego, gumki ściernø), oraz metody chemiczne usuwające kolejne warstwy farb (preparatami typu skansol lub/i rozpuszczalnikami i ich mieszaninami); Podczas analizy warstw oryginalnych i nawarstwień pomocne były również samoistne zniszczenia warstw malarskich/ tynkarskich występujące w wielu miejscach powierzchni dekorowanych i barwnych ścian. W trakcie badań stratygraficznych pobrane zostały próbki do badań laboratoryjnych: stratygrafii, oznaczenia wybranych pigmentów, analizy składu spoiw i tynków.

Dostępna dokumentacja i potwierdzająca dane tablica informacyjna w kościele, datuje powstanie dekoracji ściennych oraz aranżację całego wnętrza kościoła na lata 1951-53, jednak nadal brak danych dotyczących wyglądu wnętrza kościoła sprzed ich wykonania (przed 1951r.), oraz późniejszych licznych remontów. Z tych powodów konieczna była analiza danych historycznych i usystematyzowanie ich w połączeniu z wynikami bieżących badań odkrywkowych.

Odsłonięte warstwy zostały ponumerowane oraz zadokumentowane fotograficznie i opisowo. Miejsca wykonanych odkrywek naniesiono na rzut budynku.

Po przeprowadzeniu całościowego rozpoznania warstw, z reprezentatywnych miejsc pobrano próbki do badań laboratoryjnych. Raport z badań laboratoryjnych zostanie dołączony do dokumentacji badań stratygraficznych niezwłocznie po otrzymaniu wyników.

Wykonanie i opracowanie badań stratygraficznych:

Urszula Kusz

konserwatorka, specjalizacja Konserwacja Malarstwa, rzeźby Polichromowanej i Obiektów Sztuki Współczesnej, nr dyplomu 7428

Aleksandra Stachowicz

kierunek Malarstwo, specjalizacja Technologia i Techniki Malarstwa Ściennego, nr dyplomu 10224

BADANIA LABORATORYJNE

Do badań laboratoryjnych wytypowano próbki

tyнку oryginalnego

Tynku barwnego

Warstwy barwnej (ciemnobrązowej) na poziomie lamperii

Mazerunków (stolarka drzwiowa)

Zlecenie na badania:

Laboratorium Konserwacji

Sylwia Krystyna Svorová Pawełkowicz

Uwaga: w chwili składania dokumentacji badań stratygraficznych badania laboratoryjne są w trakcie ich przeprowadzania; ich wyniki zostaną przesłane natychmiast po otrzymaniu raportu.

WARTOŚCIOWANIE WARSTW

Zgodnie z programem badań stratygraficznych zatwierdzonym przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w wytypowanych 59 miejscach przeprowadzono badania sondażowe w celu ustalenia stratygrafii tynków i warstw malarskich. W wybranych punktach badawczych wykonano powiększone odkrywki stratygraficzne schodkowe i pobrano próbki do badań laboratoryjnych.

W wyniku przeprowadzonych badań ujawniono układ stratygrafii warstw tynków i warstw malarskich oraz nawarstwienia powstałe podczas kolejnych remontów kościoła na przestrzeni prawie 70 lat od czasu powstania dekoracji autorstwa Marii Antoniny Kozłowskiej.

We wszystkich odkrywkach sondażowych pod warstwami tynków barwnych datowanych na lata 1951-53 bezpośrednio na ceglany podłożu konstrukcyjnym występują dwie warstwy tynku wapiennego, z wyraźnymi grudkami wapna z wypełniaczem mineralnym o średnim niejednorodnym uziarnieniu. Ten sam rodzaj tynku występuje w ciągnionych w tynku detalach architektonicznych takich jak profilowany łuk tęczowy, obramienia glicyfów drzwiowych.

Wniosek: Wnętrza kościoła zostały pierwotnie otynkowane dwiema warstwami tynku wapiennego: pierwsza z grubym niejednorodnym wypełniaczem mineralnym, na niej we wszystkich odkrywkach sięgających podłoża konstrukcyjnego występuje kolejna warstwa tynku wapiennego z drobniejszym, jednorodnym wypełniaczem, jednorodnym pod względem uziarnienia jak i rodzaju kruszywa. W obu warstwach wyraźnie widoczne grudki nierozmieszanego wapna - mieszanie/ ucieranie ręczne)

Nad scenami *Drogi Krzyżowej* (wys. Ponad 6,75 m) tynk z lat 50-tych ścienia się wraz ze wzrostem wysokości, oraz jest rozdzielony pobiałą wapienną od tynku oryginalnego.

Wniosek: Tynki wewnętrzne w kościele były pokryte pobiałami przed wykonaniem dekoracji z 1951-53. Pobiałe zostały usunięte w trakcie prac nad dekoracjami, pozostały na wysokościach nie planowanych do dekoracji i trudno dostępnych - tam zostały zaciągnięte barwioną szlichtą w kolorze ciepłej szarości.

Warstwy wypraw tynkarskich z lat 1951-53

Na warstwie tynku zidentyfikowanego jako oryginalny, występuje dość grubo (1,5 -2 cm) nałożona warstwa jasnoszarego, dość kruchego tynku o jednorodnym średnim uziarnieniu. Tynk mieszany był najprawdopodobniej maszynowo z kopalnym kruszywem budowlanym; nie występują grudki wapna, nie ma różnic w uziarnieniu; tynk jest kruchy, ma przewagę wypełniacza do spoiwa. Tynk ten występuje we wnętrzach i na elementach architektonicznych (z wyłączeniem ścian na chórze), również na łuku tęczowym, filarach i kolumnach.

Wniosek: warstwa tynku z lat 50 - tych została nałożona wyrównująco, całościowo na ściany i elementy architektoniczne z wyłączeniem pól kompozycji sgraffitowych. W tych obszarach w dwóch warstwach zostały nałożone tynki szlachetne wapienne, barwione w masie: spodnia warstwa w kolorze brązowym, w warstwie wierzchniej w kolorze ciemnego ugru/ jasnego ciepłego brązu. W prezbiterium oraz na ścianie zachodniej chóru ta warstwa barwna ma kolor ceglastoczerwony.

Nawa główna

układ warstw: na podłożu konstrukcyjne (mur ceglany) została nałożona warstwa tynku wapienno- piaskowego z grubym niejednorodnym wypełniaczem mineralnym. Na niej we

wszystkich odkrywkach sięgających podłoża konstrukcyjnego występuje kolejna warstwa tynku wapiennego z drobniejszym, jednorodnym wypełniaczem mineralnym. Te warstwy określone zostały jako I faza chronologiczna z czasów budowy kościoła (1878). Na tych warstwach, bezpośrednio bez rozdzielających pobiał, zidentyfikowano warstwę tynku z kolejnej fazy chronologicznej pochodzącej z czasu dekoracji kościoła (lata 1951-53). Warstwa ta wyrównuje różnice pomiędzy kompozycjami sgraffitowymi i w technice al secco, oraz płaskimi powierzchniami ścian. W sondażach wyraźnie widoczne są różnice w wysokościach zakładania tego tynku: najgrubsza < 2 cm stanowi podłoże dla warstwy ciemnobrązowej, cienka (lub jej brak) pod kompozycjami w technice sgraffita.

Układ kompozycyjny: Warstwa tynku z II fazy chronologicznej została pokryta w odpowiedniej kolejności: od posadzki do wysokości kompozycji *Drogi Krzyżowej* farbą o ciemnobrązowym kolorze, szklistą, grubo nałożoną i dobrze zachowaną. stanowi tło dla kompozycji sgraffitowych, których wydrapywane partie są w kolorze jaśniejszego brązu, a wypukłe były pierwotnie pobiałowane. warstwy z późniejszej fazy chronologicznej (III) to współczesne warstwy jednobarwnych wymalowań wykonanych w trakcie kolejnych remontów wewnątrz kościoła w kolorach charakterystycznych dla ogólnie dostępnych w latach 80-90 - tych farb ftalowych takich jak ugier jasny, ugier ciemny; „orzech jasny”, „orzech ciemny”, itp.

Uwaga

Na ścianie tęczowej oraz na ścianie zachodniej nad wejściem, odkrywki sondażowe nie zostały wykonane ze względu na utrudniony dostęp: po obu stronach łuku tęczowego usytuowane są murowane ołtarze boczne, bardzo rozbudowane i integralne ze ścianami. Miejsca możliwe do identyfikacji kolorystyki ścian to obszary nad nimi lub/i u zwieńczenia łuku tęczowego - ponad 8m nad posadzką. Sondaże są konieczne do ustalenia kolorystyki, możliwe będą do wykonania po ustawieniu rusztowań.

Filary

Warstwa kolorystyczna z II fazy chronologicznej, czyli z czasu dekoracji i aranżacji kościoła. Jest to jasnoróżowa szlichta lub grubo nałożona farba o szklistej powierzchni, dobrze zachowana. Warstwa ta kończy się na granicach obecnych lamperii, filary nad nią pokryte są pobiałą kładzioną bezpośrednio na tynk. Ten układ kompozycyjny na filarach łączy się z układem dekoracji sgraffitowych z sąsiadującymi z nimi ścianami.

Dekoracje malarskie

sgraffito

Z kroniki parafialnej:

„ W 1953 r. KSIĄDZ PROBOSZCZ OLSZEWSKI ODNOWIŁ KOŚCIÓŁ, DAŁ RZEŻBIONĄ NA ŚWIEŻYM TYNKU POLICHROMIĘ”¹

¹dostęp do kroniki dzięki uprzejmości proboszcza parafii Ks. Dr Grzegorza Chojnickiego

Kompozycje głęboko ryte w tynku wapiennym barwionym. Na niektórych obszarach płasko zacieranych zidentyfikowana została jaśniejsza warstwa cienko nałożonego tynku (nie jest to konsekwentne); niewydrapywane obszary kompozycji, zacierane były płasko i pokrywane pobiął przed wycinaniem/ wydrapywaniem kompozycji. Krawędzie są ostre, nie ma zacieków pobiąły na brzegi. Kompozycje w prezbiterium, nawie głównej, oraz tablica informacyjna nad wejściem głównym, utrzymane są w stonowanej brązowej kolorystyce (stan obecny, partie wydrapywane nie zostały przemalowane), obecnie przez zanieczyszczenia powierzchniowe, kolor tynku wydają się znacznie ciemniejszy niż ujawniony w odkrywkach.

Tynki w kompozycje na ścianie nad chórem, w partiach wydrapywanych mają kolor ceglasczerwony, spójny z fryzem nad prospektem organowym (nie został przemalowany); partie gładko zatarte są wykonane w tynku wapiennym niebarwionym, oraz zostały pokryte pobiąłami jak w opisie wyżej.

Dekoracje w al fresco, sceny *Drogi Krzyżowej*

Wykonana w technice al fresco, wykańczana al secco. Podłoże malarskie stanowi warstwa tynku z II fazy chronologicznej (1951-53)

Powierzchnie ścian nad scenami *Drogi Krzyżowej*, do sufitu w stonowanej kolorystyce „kamiennej” szarości, pomalowane barwioną pobiął lub farba klejową (bardzo krucha, cienka, łuszcząca się warstwa); w odkrywce nr. Została ujawniona warstwa pobiąły rozdzielająca tynki z I i II fazy chronologicznej: ponad scenami *Drogi Krzyżowej* (ponad 6,75 m), najprawdopodobniej obszar ten był trudno dostępny i nie przeznaczony do dekoracji, więc pobiąły nie zostały usunięte.

Podpisy do kolejnych scen *Drogi Krzyżowej* wtórne, najprawdopodobniej dodane w trakcie przemalowywania wnętrza; zidentyfikowane w dwóch warstwach najmłodszych przemalowań z licznymi zmianami kompozycyjnymi.

Ujawniony w trakcie badań stratygraficznych układ kolorystyki zgadza się ze szczątkową dokumentacją fotograficzną. Na fotografii z 1965 r. Widać ciemne ściany, wyodrębnione z nich pasy kompozycji sgraffitowych oraz jasne filary.

Fot. 2 fotografia pochodzi z kroniki parafialnej 1965 r., udostępniona dzięki uprzejmości Ks. dr Grzegorza Chojnickiego

Kolumny flankujące wejście główne

Analogicznie do pozostałych powierzchni tak i kolumny pokrywają liczne jednobarwne wymalowania; oprócz wyróżnienia przemalowań, w sondach zidentyfikowano jasnorożową warstwę szklistej farby w chłodnym odcieniu, taką samą jak na filarach bocznych, zatem pochodzącą z II fazy chronologicznej (1951-53). Warstwa ta położona jest na warstwę tynku (ok. 0,5-0,7 cm) o takim samym charakterze co pozostałe tynki wyrównujące z tego samego okresu. Tynk przekrywa stalowe obejmy kolumn. Pod tą warstwą sonda ujawniła jeszcze jedną warstwę tynku z relikami warstw barwnych (bardzo mocno przetarte, mimo powiększenia odkrywki wyniki nie są jednoznaczne; są to dosłownie pojedyncze barwne łuski błękitno - brązowe, pochodzące najprawdopodobniej z I fazy chronologicznej, z pierwotnej dekoracji kościoła, mogła być to marmoryzacja.

Proponowane pozostawienie „świadka” tej dekoracji w mało widocznym miejscu.

Łuk tęczy

Pas łuku od strony nawy głównej ma kolor ceglanej czerwieni w warstwie tynku zacieranego płasko (bez ornamentu), pas z ornamentem rytym techniką sgraffita, w partiach wydrapywanych ma kolor jasnobrązowy (stan obecny, tynk nie został przemalowany), w partiach wypukłych zacieranym płasko ornamenty pokryte były pierwotnie pobią. Niektóre z nich pokrywa barwiona pobią lub farba klejowa w kolorze nasyconym różowym. Taki sposób komponowania jest charakterystyczny dla kompozycji Marii Antoniny Kozłowskiej, wyróżniała w ten sposób pojedyncze litery w napisach, lub - tak jak w tym przypadku - niektóre elementy składające się na ornament (odkrywka nr 34, str. 47)

Sondaż w profilu łuku tęczy (profile wykonane w tynku ciągnionym, wapiennym) pod II fazą chronologiczną ujawnił warstwę z relikami malatury w kolorach błękitnych i brązowych; Warstwa ta analogicznie do układu warstw na kolumnach, należy do I fazy chronologicznej i najprawdopodobniej są to szczątkowe pozostałości marmoryzacji.

Proponowane pozostawienie „świadka” w mało widocznym miejscu na łuku.

Stolarka drzwiowa

W wyniku odkrywek wykonanych na elementach stolarki drzwiowej, pod znaczną ilością przemalowań jednobarwnych w różnych kolorach, została ujawniona warstwa mazerowana, o wyraźnych wzorach. Warstwa ta poprzedzona jest dwiema warstwami

podkładowymi na drewnie, zatem można założyć że pochodzi z I fazy chronologicznej. Warstwa ta jest zachowana w dobrym stanie, mazerunki pokrywają zarówno płytciny, jak i profile drzwi, występują na skrzydłach zewnętrznych i wewnętrznych drzwi. Kolejne liczne warstwy to jednobarwne wymalowania pochodzące z późniejszych remontów.

Warstwa mazerunków do zachowania i konserwacji.

PREZBITERIUM

Układ warstw chronologicznych jest taki sam jak w nawie głównej; znacząca zmiana zachodzi w kolorystyce wnętrza: ściany od posadzki do zwieńczenia sklepień miały kolor ceglastoczerwony, a kolor ten jest kolorem barwionego w masie tynku, grubo nałożonego na powierzchnie płaskie ścian. Kolor tynku w obszarze dekoracji sgraffitowych w partiach rytych jest jasnobrązowy, analogicznie do dekoracji w nawie głównej. Powierzchnie zacierane płasko są również pokryte pobiałą.

Opisy scen w prezbiterium (*Ostatniej Wieczerzy i Przemienienia*), pierwotnie wykonane w technice sgraffita, zostały skute we wczesnych latach XXI w. (brak dokładnych danych), a powierzchnia ściany wyrównana na gładko gipsem lub/i gładzią gipsową. W odkrywce widać pozostałości liter i grubą wypełniającą je warstwę gipsu/ lub gładzi gipsowej. Powody skucia napisów nie są znane.

Wnioski: warstwę gipsu/ gładzi należy usunąć, napisy należy zrekonstruować zgodnie z oryginalną technologią i formą na podstawie dostępnej dokumentacji fotograficznej.

Kolorystyka tynków bez dekoracji malarskich w prezbiterium, była pierwotnie w kolorze ceglanym; tynki te są kruche, o słabej kohezji i są łatwe do uszkodzenia.

Stolarka drzwiowa w prezbiterium

W wyniku odkrywek wykonanych na elementach stolarki drzwiowej, oprócz znacznej ilości przemalowań jednobarwnych w różnych kolorach, została ujawniona warstwa mazerowana, wykonana na ugrowym laserunkowym podkładzie i szarej izolacji. Pomiędzy tymi warstwami a drewnem nie ma warstw barwnych, zatem można założyć że pochodzi z I fazy chronologicznej. Warstwa ta jest zachowana w bardzo złym stanie. Drzwi w prezbiterium były wielokrotnie przemalowywane, częściej niż drzwi boczne w nawie głównej. Warstwy są mocno poprzecierane, dzięki czemu warstwy przemalowań przylegają szczelnie do siebie i są trudne do rozwarstwienia. Ościeżnica drzwi do zakrystii wschodniej i zachodniej została ponadto pokryta grubą warstwą gładzi szpachlowej/lub gipsu, w płytcinach wklęsłych wykonano „marmoryzację”, profil wypukły został „położony” złotem. Te zabiegi pochodzą z ostatniego remontu w latach dwutysięcznych, z czasów usunięcia podpisów dedykowanych scenom sgraffitowym.

Warstwa mazerunków do zachowania i konserwacji.

.CHÓR

Ściany i dekoracje

Ściany wschodnia i zachodnia na poziomie chóru, zgodnie z wynikiem badań odkrywkowych nie zostały przetynkowane w II fazie chronologicznej. Bezpośrednio na podłożu konstrukcyjnym - cegle występują warstwy tynku gruboziarnistego i średnioziarnistego, z wyraźnie widocznymi grudkami wapna (XIX w.). Na niej warstwa barwna (barwiona pobiąta lub farba klejowa) w szarym ciepłym kolorze, oraz późniejsze warstwy wymalowań jednobarwnych. Ściana za prospektem organowym: pod warstwami przemalowań jednobarwnych występuje kolor ceglastoczerwony, jest to grubo założony tynk barwiony, zidentyfikowany również w glifach okienek ostrołukowych i jako podłoże kompozycji sgraffitowych po obu stronach chóru, oraz we fryzie sgraffitowym nad prospektem organowym jako warstwa wydrapywana.

Balustrada chóralna - stolarka

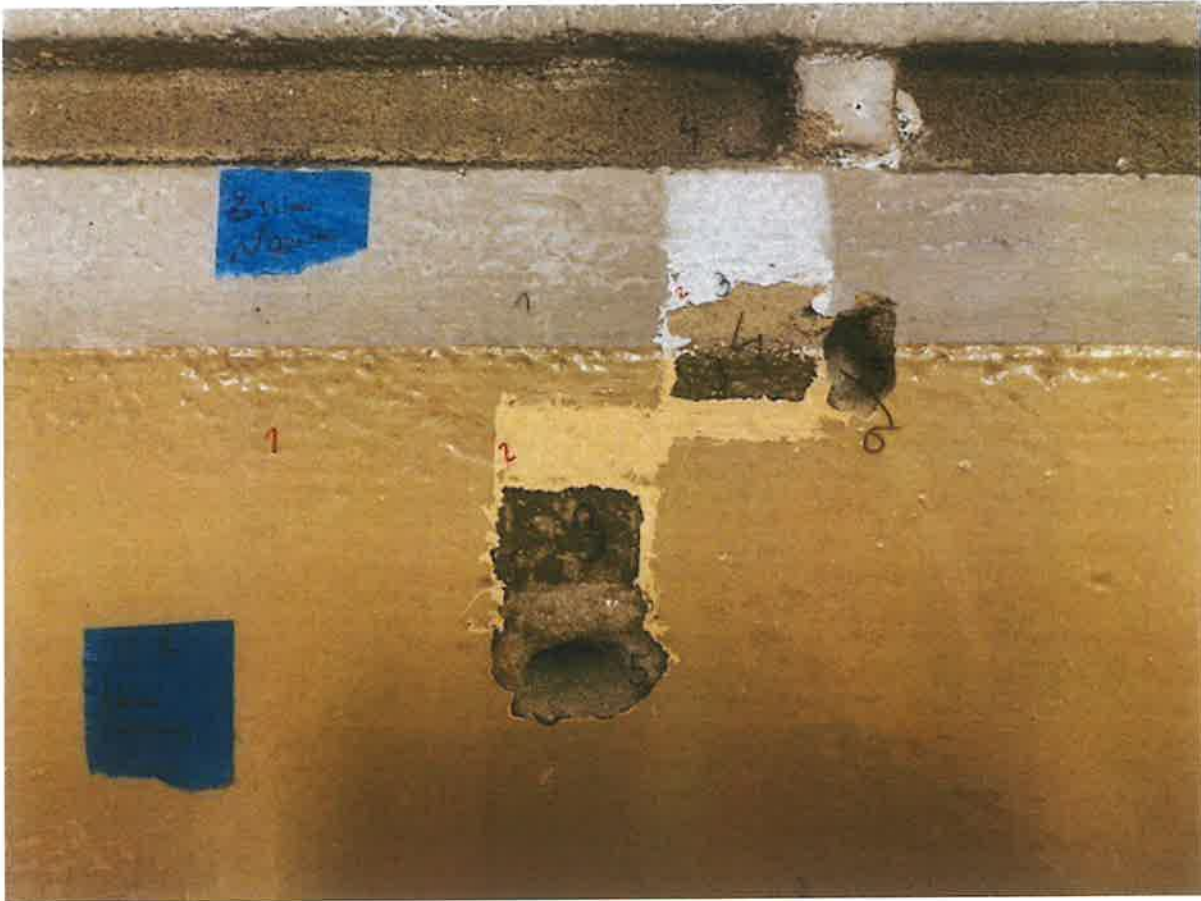
Pod wieloma warstwami przemalowań ujawniona została warstwa mazerunków, zarówno w płycinach, profilach jak i ramiaku (konstrukcji). Mazerunki różnią się kolorystyką od ujawnionych mazerunków stolarki drzwiowej, tutaj kolory są cieplejsze i jaśniejsze a mazery wyraźne, ponieważ musiały być widoczne z dołu; ponadto dekoracja ta wykonana została nie na ugradowym laserunkowym podkładzie (tak jak na skrzydłach drzwiowych), a na warstwie białego, twardego gruntu. Balustrada od strony wewnętrznej w warstwie chronologicznej zgodnej z warstwą mazerowaną jest malowana jednolicie w ciepłym brązowym kolorze.

Warstwa mazerunków do zachowania i konserwacji.

Nr. 1 Odkrywka sondażowa/ nawa główna/ 66 cm od posadzki; 28-30 cm od ściany z prawej str.

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Wymalowanie jednobarwne - ciemny ugier/ farba olejna; w komp sgraffitowej to warstwa białej farby emulsyjnej	XX/XXI w.
2	III	Wymalowanie jednobarwne jasnognurowa farba olejna; w pasie sgraffita to biała farba olejna	XX/XXI w.
3	II	Warstwa ciemnobrązowej grubo nałożonej farby; w pasie sgraffita to pobiała	1951-53r.
4	II	Tynk barwiony kolor jasnobrązowy warstwa wierzchnia, ciemniejszy odcień tynk wydrapywany	1951-53 r.
5	II	Tynk wyrównujący 1,5 cm grub	1951-53

6	I	tynk wapienno - piaskowy/ średnioziarnisty	1878
7	I	Tynk wapienno -piaskowy/ gruboziarnisty	1878
8	I	Podłoże konstrukcyjne - cegła	1878

Nr. 2 (Stratygrafia) Nawa główna			
174 cm od posadzki; 50 cm od lewego narożnika ściany			
Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Wymalowanie -ciemny ugier/ farba olejna; w pasie sgraffita biały emulsyjna farba	XX/XXI w.
2	III	wymalowanie -jasny ugier; w pasie sgraffita biały/ farby olejne	XX/XXI w.
3	II	warstwa ciemnobrązowej farby lub szlichty (warstwa <1mm) w pasie sgraffita szczątkowo zachowana pobiąta	II poł. XX w.

4	II	Tynk barwiony jasnobrązowy wierzchni, ciemniejszy odcień w partiach wydrapywanych	II poł. XX w.
5	II	Tynk jasnobrązowy, wierzchnia warstwa komp sgraffitowej	XIX w.
6	I	Tynk wapienno piaskowy	XIX w.

Nr. 3 Nawa główna 137 cm od posadzki, 50 cm od lewego narożnika ściana/filar

Odkrywka ukazująca warstwy chronologiczne i technologiczne wtórne i oryginalne z II i III fazy chronologicznej

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Wymalowanie ciemny ugier	XX/XXI w.
2	III	Wymalowanie - jasny ugier	XX/XXI w.
3	III	Wymalowanie -jasny różowy, farba olejna	XX/XXI w.
4	II	Warstwa barwna - ciemnobrązowa, grubo nałożona; w pasie sgraffita jest to warstwa pobrały	1951-53

5	II	Tynk wapienno- piaskowy barwiony w masie/ jasnobrązowy stanowi podłoże kompozycji sgraffitowej	1951-53
---	----	--	---------

Odkrywka nr 4 ok. 170 cm od posadzki/ 85 cm od lewego narożnika ściana/ filar ukazująca warstwy przemalowań (1, 2, 3), warstwę ciemnobrązowej farby identyfikowaną na lata 1951-53, leżącą na szarym tynku wyrównującym z tego okresu.

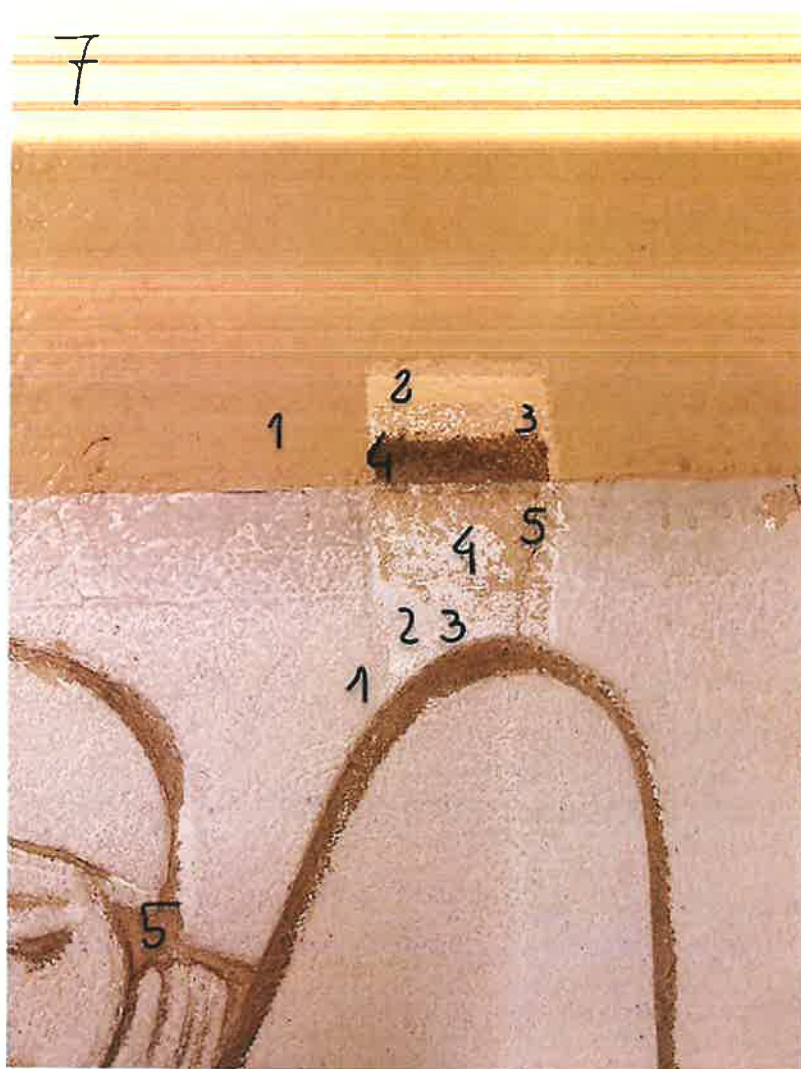

nr 5. nawa główna ok. 180 cm od posadzki/ 25 cm od glifu drzwi/ po lewej stronie.
Odkrywka potwierdzająca kolor w warstwie identyfikowanej na lata 1951-53.

Nr. 6 nawa główna, cokół na granicy z filarem; ok. 95 cm nad posadzką/ 5 cm od narożnika ściana/filar

Odkrywka powiększona do ok. 3 dm², potwierdzająca kolor w warstwie identyfikowanej na lata 1951 -53

nr 7 odkrywka pasowa, ukazująca układ warstw dekoracji sgraffitowej w II i III fazie chronologicznej

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Przemalowanie jednobarwne- ciemny ugier, farba olejna / ściana; biała emulsyjna farba w obszarze sgraffita	XX/XIX
2	III	Wymalowanie jednobarwne - jasna ugrowa farba olejna, w obszarze sgraffita to biała olejna farba	XX/XXI

3	III	Wymalowanie jednobarwne/ ciepły różowy kolor/ farba olejna	XX/ XIX
4	II	Warstwa grubo nałożonej ciemnobrązowej farby, dla kompozycji sgraffitowej warstwa ta jest pobita	1951-53
5	II	Warstwy tynku barwionego wierzchnia jasnobrązowa, w partiach wydrapanych - ciemniejszy odcień brązu	1951- 53

Nr 8 Nawa główna odkrywka pasowa ukazująca warstwy przemalowań i warstwy technologiczne dekoracji w nad kompozycjami sgraffitowymi			
Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Wymalowanie jednobarwne - ciemny ugiel/ farba olejna. W pasie sgraffita jest to biała emulsyjna farba	XX/XXI
2	III	Wymalowanie jednobarwne - jasny ugiel/ farba olejna. W pasie sgraffita to biała olejna farba.	XX/XXI w

3	III	Wymalowanie jednobarwne - jasny ciepły różowy/ farba olejna	XX/XXI w
4	II	Warstwa grubo nałożonej farby ciemnobrązowej; w pasie sgraffita są to pozostałości pobiaty	1951-53
5	II	Tynk wapienno - piaskowy barwiony / jasnobrązowy	1951-53

Odkrywka nr 9; nawa główna, filar 156 cm od posadzki, 5 cm od narożnika

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
---------------	---------------------	-------------------------	-----------

1	III	Wymalowanie - ciemnougrowa olejna farba	XX/XIX
2	III	Wymalowanie - jasnougrowa olejna farba	XX/XIX
3	III	wymalowanie - jasnoróżowa olejna farba	XX/XXI
4	II	Jasnoróżowa warstwa barwna; te warstwie powyżej lamperii stanowi pobiałą	1951-53
5	II	Szary tynk	1951-53

Odkrywka nr 10 170 cm od posadzki, 57 cm od narożnika ściana/filar

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Wymalowanie - ciemnougrowa olejna farba	XX/XXI
2	III	Wymalowanie - jasnougrowa olejna farba	XX/XXI

3	III	wymalowanie - jasnoróżowa olejna farba	XX/XXI
4	II	Jasnoróżowa warstwa szlichty lub farby	1951-53
5	I	Warstwa szarego kruchego tynku >0,5 cm	1951-53
6	I	Warstwa tynku wapienno - piaskowego / średnioziarnistego/ok. 2 cm	1878
6	I	Warstwa tynku z wypełniaczem gruboziarnistym ok. 1,5 cm grub.	1878
7	I	Podłoże konstrukcyjne - cegła	1878

Nr 11 2nawa główna, ściana zachodnia, 200 cm od posadzki/ ok. 60 cm od narożnika ze ścianą

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Wymalowanie - ciemnogniowa olejna farba; powyżej lamperii jest to warstwa kremowa, emulsyjna	XX/XXI

2	III	wymalowanie jasnougrowa olejna farba	XX/ XXI w.
3	III	wymalowanie - różowa olejna farba	XX/ XXIw.
4	II	Warstwa ciemnej farby klejowej lub barwionej pobiąły	1951-53
5	I	Warstwa tynku wapienno piaskowego ze średnioziarnistym wypełniaczem	XIX w.
6	I	Warstwa tynku wapienno - piaskowego z wypełniaczem gruboziarnistym	XIX w.
7	I	Podłoże konstrukcyjne- Mur ceglany	XIX w.

12 Nawa główna, filar w wejściu głównym 100 cm od posadzki, 15 cm od prawego narożnika filara

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
---------------	---------------------	-------------------------	-----------

1	III	Wymalowanie - ciemnogurowa olejna farba	XX/XXI w.
2	III	wymalowanie zielona olejna farba	XX/XXI w.
3	III	Wymalowanie - różowa olejna farba poniżej lamperii; powyżej farba ma kolor jasnougrowy	XX/XXI
4	II	Ciemnobrązowa warstwa grubo nałożonej farby lub szlichty; powyżej lamperii w tej samej warstwie - kolor jasnoróżowy	1951-53
5	II	Twarda ciemnoszara warstwa pojawiająca się lokalnie; być może rodzaj izolacji	1951-53?
6	II	Warstwa pobiały lub jej pozostałości	1951 -53?
7	I	Warstwa tynku wapienno - piaskowego ze średnioziarnistym wypełniaczami widocznymi grudkami wapna	1878

13. odkrywka na bazie kolumny u wejścia głównego/ wierzch ok 38 cm od podłogi

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Wymalowanie - oliwkowy/olejna farba	XX/XXI w.
2	III	Wymalowanie - zielona olejna farba	XX/XXI w.

3	III	Wymalowanie jasny kremowy/ olejna farba	XX/XXI w.
4	III	Wymalowanie - ciemnozielony/ farba olejna	XX/XXI w.
5	III	Wymalowanie - ciemny ugier/ farba olejna	XX/XXI w.
6	II	Warstwa barwna ciemnobrązowy	1951-53?
7	II	Warstwa gruntu (?) lub grubo nałożonej farby podkładowej	1951-53?
8	II	Drewno	1951-53?

Uwaga: Bazy kolumn są wtórne, jest to rodzaj obudowy wykonanej z drewna o kształcie prostopadłościanu; można domniemywać, że właściwa baza była bardzo zniszczona lub/i obudowa miała funkcję ochronną - kolumny usytuowane są w trakcie komunikacyjnym wejścia głównego, narażone na interakcję i zniszczenia.

14 nawa główna, ściana filaru przy wejściu głównym, odkrywka powyżej lamperii ok 190 cm od podłogi, 45 cm od ościeżnicy

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Wymalowanie jednobarwne - oliwkowy i ciemny ugiel/ farba olejna	XX/XXI
2	III	wymalowanie - kolor ciemnozielony	XX/XXI
3	III	Wymalowanie - kolor różowy	XX/XXI
4	II	Warstwa barwna/ grubo nałożona/ ciemnobrązowy	1951-53
5	II	warstwa szarobrązowa farba lub izolacja	1951-53

15 nawa główna, ściana filaru przy wejściu głównym, odkrywka w możliwie najwyższym punkcie, ok 220 cm od posadzki

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Wymalowanie jednobarwne - oliwkowy i ciemny ugier/ farba olejna	XX/XXI
2	III	wymalowanie - kolor ciemnozielony	XX/XXI
3	III	Wymalowanie - kolor różowy	XX/XXI
4	II	Warstwa barwna/ grubo nałożona/ ciemnobrązowy	1951-53
5	II	warstwa szarobrązowa farba lub izolacja	1951-53

W odkrywce nr. 14 i 15 pod (charakterystyczną dla powierzchni na tych wysokościach) warstwą ciemnobrązowej farby, pojawia się dodatkowa szarobrązowa warstwa, być może była to zmiana kolorystyczna lub kompozycyjna, lub jest to rodzaj podkładu/izolacji dla farby leżącej bezpośrednio nad nią. Odkrywki dotyczą obszarów ścian narażonych na interakcje i zniszczenia.

16 nawa główna/ lewa kolumna przy wejściu głównym, odkrywka w możliwie najwyższym punkcie, ok 220 cm od podłogi

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Wymalowanie jednobarwne - ciemny ugier/ farba olejna	XX/XXI
2	III	wymalowanie - kolor ciemnozielony	XX/XXI
3	III	Wymalowanie - żółty/ farba olejna	XX/XXI
4	II	Wymalowanie - różowy/ farba olejna	XX/XXI
5	II	Warstwa barwna. - chłodny różowy	1951-53
6	II	Tynk	1951-53

Odkrywka nr 17; prawa kolumna kolumna, ok 45 cm od podłogi

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	W. malarska – jugrowa/ olejna	XX/XXI w.
2	III	Wymalowanie - kolor zielony/ olejna	XX/XXI w.
3	III	Wymalowanie - jasnożółty / olejna	XX/XXI w.
4	III	Wymalowanie różowy/ olejna	XX/XXI w.
5	II	Tynk (kruchy, sypki)	1951-53
6	I	Szczątkowo zachowane relikty warstwy malarskiej - błękitno- brązowe	1878
7	I	Tynk wapienno piaskowy <1,5 cm	1878

Uwagi: w tej odkrywce występuje warstwa malarska, która być może przed remontem i rearanżacją wewnątrz w 1951-53 była warstwą marmoryzacji na kolumnie (wniosek na podstawie obserwacji) ponieważ nie jest to jednoznaczne i nawet jeśli pierwotnie była to marmoryzacja, to została ona mocno przetarta przed przystąpieniem do nakładania kolejnej warstwy tynku. Podobna sytuacja występuje w profilu łuku tęczowego i profilach stanowiących gify drzwiowe. Być może był to pierwotny wystrój detali architektonicznych kościoła.

Proponowane pozostawienie „świadka” tej dekoracji w wytypowanym, mało widocznym miejscu.

19 nawa główna, ściana bezpośrednio w wejściu, prawa strona

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Wymalowanie jednobarwne - oliwkowy i ciemny ugier/ farba olejna	XX/XXI
2	III	wymalowanie - kolor ciemnozielony/ farba olejna	XX/XXI
3	III	Wymalowanie - kolor różowy/ farba olejna	XX/XXI
4	III	Wymalowanie - ciemnobrązowy/ olejna	XX/XXI
5	II	warstwa barwna ciemnobrązowy	1951-53
6	II	Tynk	1951-53

20 Nawa główna, filar prawa strona/ ok. 180 cm od posadzki/ środek filara			
Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Wymalowanie - ciemnogiełowa olejna farba	XX/XXI w.
2	III	wymalowanie zielona olejna farba	XX/XXI w.
3	III	Wymalowanie - kolor jasnougrowy/ farba olejna	XX/XXI
4	II	Wymalowanie - różowy/ farba olejna	1951-53
5	II	Warstwa barwna - chłodny różowy; warstwa ta kończy się razem z lamperią	1951-53?
6	II	Tynk	1951 -53?

21 ściana zachodnia/ ok 310 cm nad podłogą narożnik zach/płn			
Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	IV	Wymalowanie jednobarwne - kremowa farba emulsyjna	XX/XXI w.
2	IV	Wymalowanie jednobarwne - szara farba emulsyjna lub barwiona pobiata	XX/XXI w.
3	II	W. malarska - szara	1951-53
4	I	Tynk wapienno - piaskowy >1 cm	XIX w.
5	I	Tynk wapienno piaskowy (ariccio) <2 cm	XIX w.
6	I	Podłoże konstrukcyjne - cegła	XIX w.

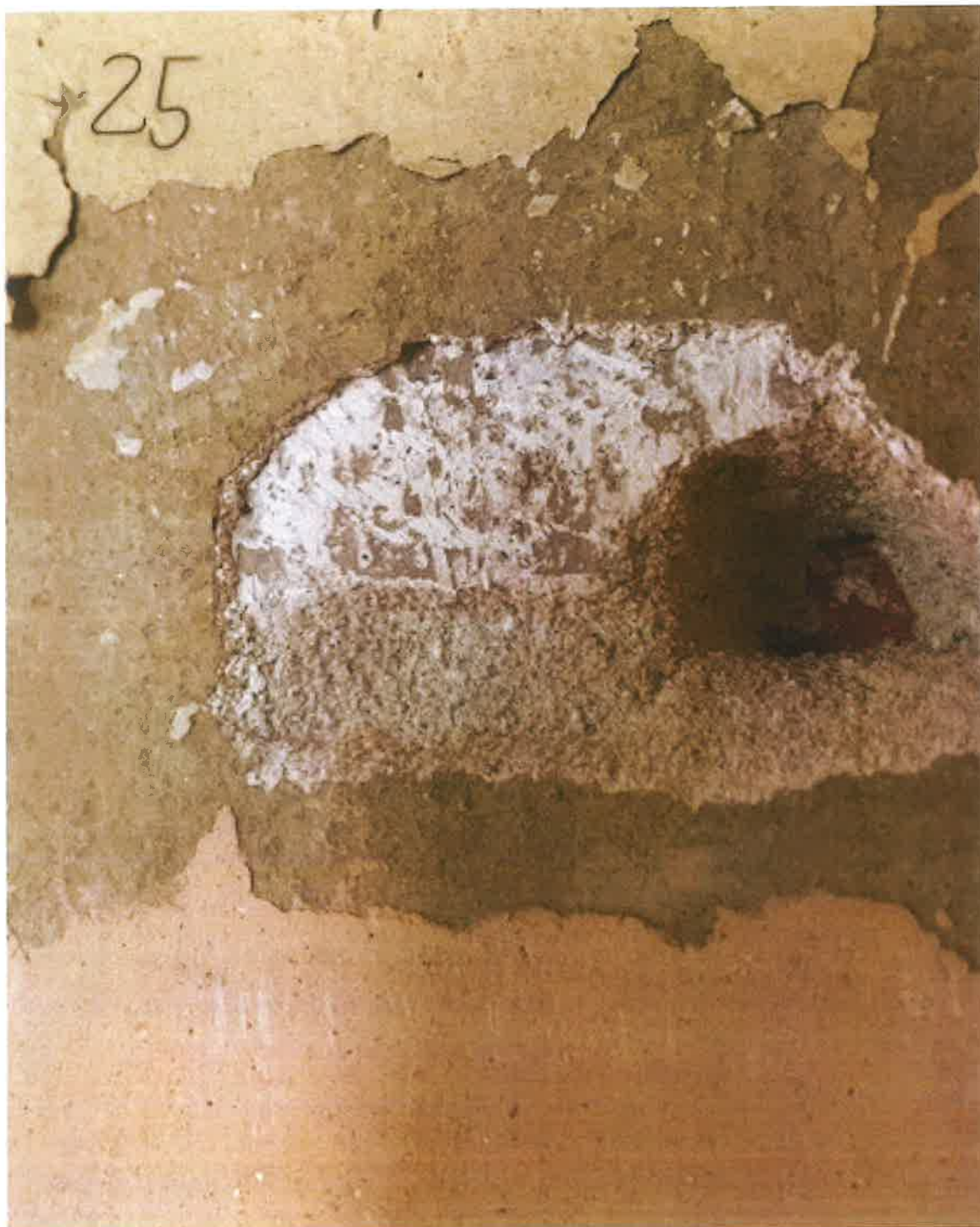
Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Wymalowanie jednobarwne - kremowa farba emulsyjna/ w warstwie sgraffita przemalowanie emulsyjną farbą białą; na krawędzi z glifem drzewiowym - ugrowa farba olejna	XX/XXI w.
2	III	Wymalowanie jednobarwne - szara farba emulsyjna lub barwiona pobiata/ w komp sgraffitowej to przemalowanie warstwa białej emulsyjnej farby	XX/XXI w.
3	II	Pobiata w komp sgraffitowej	1951-53
4	II	Warstwa barwionej pobiata lub klejówki	1951-53
5	II	tynek barwiony	1951-53
6	II	tynek	1951-53

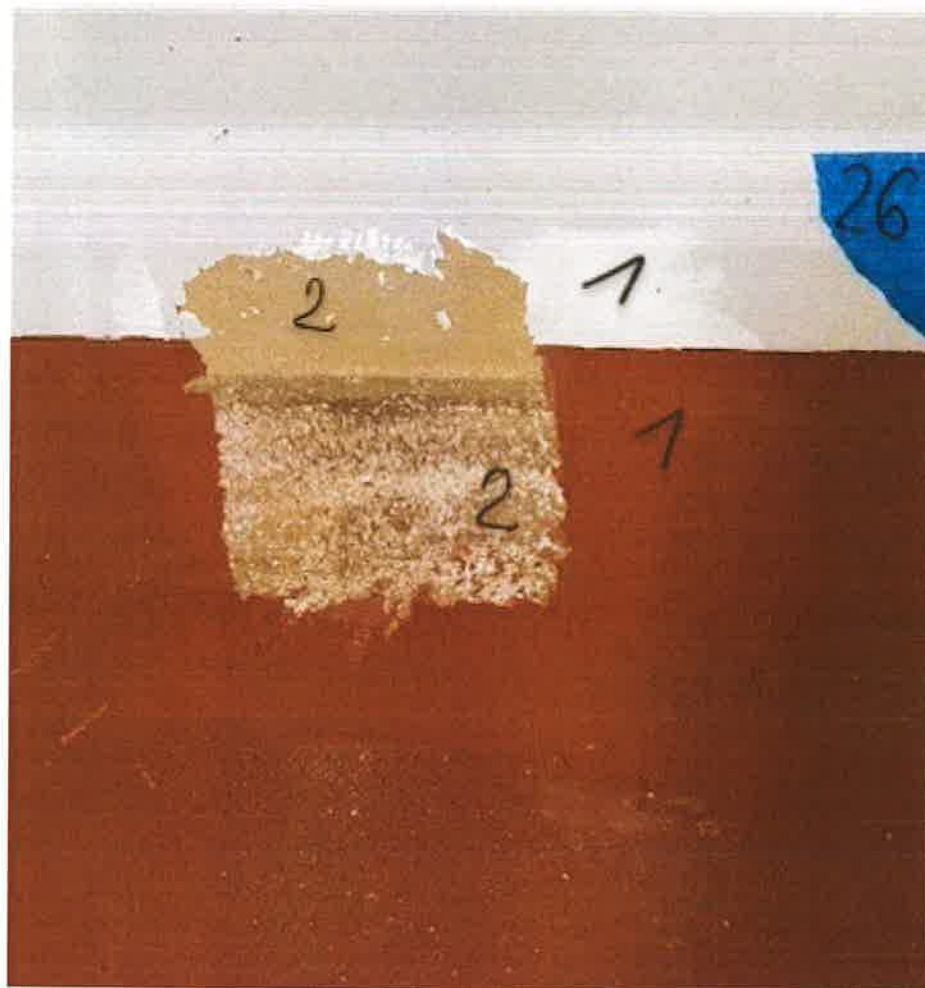
Odkrywka nr 24

Położenie: 149 cm od podłogi, 43 cm od okna

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	IV	W. malarska –ciemny ugier/ jasny ugier	XX/XXI w.
2	II	Wymalowanie - jasny żółty	II pol. XX w.
3	II	Wymalowanie - różowy	II pol. XX w.
4	II	warstwa barwna - szlichta lub grubo nałożona farba - jasny różowy	II pol. XX w.
5	II	Tynk	II pol. XX w.

Nr 25 Wys. Ok. 6,65 m od posadzki. Scena Drogi Krzyżowej			
Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Przemalowanie: biała emulsyjna farba w tle sceny Drogi Krzyżowej Jasnożółta farba emulsyjna na powierzchni ścian powyżej Drogi Krzyżowej	XX/XXI w.
2	II	Warstwa malarska	1951-53 w.
3	II	Warstwa szlichty/ bardzo cienko zatartego tynku	1951-53.

4	I	Warstwa pobiąty	1878 (?)
5	I	Tynk wapienno piaskowy/ średnioziarnisty	1878
6	I	tynk wapienno piaskowy/ gruboziarnisty	1878
7	I	Podłoże konstrukcyjne - cegła	1878

Nr. 25. powiększenie fotografii dla wyżej opisanej odkrywki

Nr. 26 Odkrywka ukazująca skale przemalowań na jednej ze scen *Drogi Krzyżowej*

Ok. 6,40 m nad posadzką

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	II	Przemalowanie - kryjąca farba emulsyjna/ kolor ceglasty	XX/ XXI w
2	I	Warstwa malarska/ oryginalna wykonana w technice al fresco	1951-53 r.

Nr 27 ok 650 m nad psadzką

odkrywka ukazująca skalę i jakość przemalowań detali w jednej ze scen *Drogi Krzyżowej*

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Przemalowanie aureoli - żółta olejna farba Nr 1 w tle kompozycji to kryjąco nałożona biała farba emulsyjna	XX/XXI w.
2	II	Warstwa malarska w technice al fresco	XX/XXI w.
3	II	Tynk/podłoże malarskie	1951-53.

Nr. 28 ok 340 cm nad posadzką

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	IV	Wymalowanie ciemny ugier - farba olejna Napisy wykonane ciemnobrązowym kolorem/ farba olejna	XX/XXI w.
2	IV	Wymalowanie jasny ugier/ farba olejna	XX/XXI w.
3	I	Warstwa ciemnobrązowej farby/ szlichty	1951-53r.

Uwagi: podpisy scen Drogi Krzyżowej (najprawdopodobniej) całkowicie wtórne, na tym obszarze nie zidentyfikowano napisów z wcześniejszych faz chronologicznych

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Przemalowanie: w scenie Drogi Krzyżowej kryjące przemalowanie tła białą farbą emulsyjną; poniżej farbą olejną w kolorze ciemnego ugru	XX/XXI w.
2	III	Przemalowanie farba olejna/ jasny ugier	XX/XXI w.
3	III	Przemalowanie - ugrowy, litery ciemnobrązowy	XX/XXI w
4	II II	Warstwa grubo nałożonej farby w kolorze ciemnobrązowym, widoczne zarysy liter, mocno przetarte. W obszarze sceny Drogi krzyżowej ujawniona oryginalna warstwa malarska	1951-53
5	II	Tynk wapienno - piaskowy	1951-53

Uwagi: w odkrywce widoczne zmiany kompozycyjne opisów scen *Drogi Krzyżowej*, jednak na tym etapie trudno jednoznacznie określić czy oryginalnie takie napisy w ogóle występowały, czy

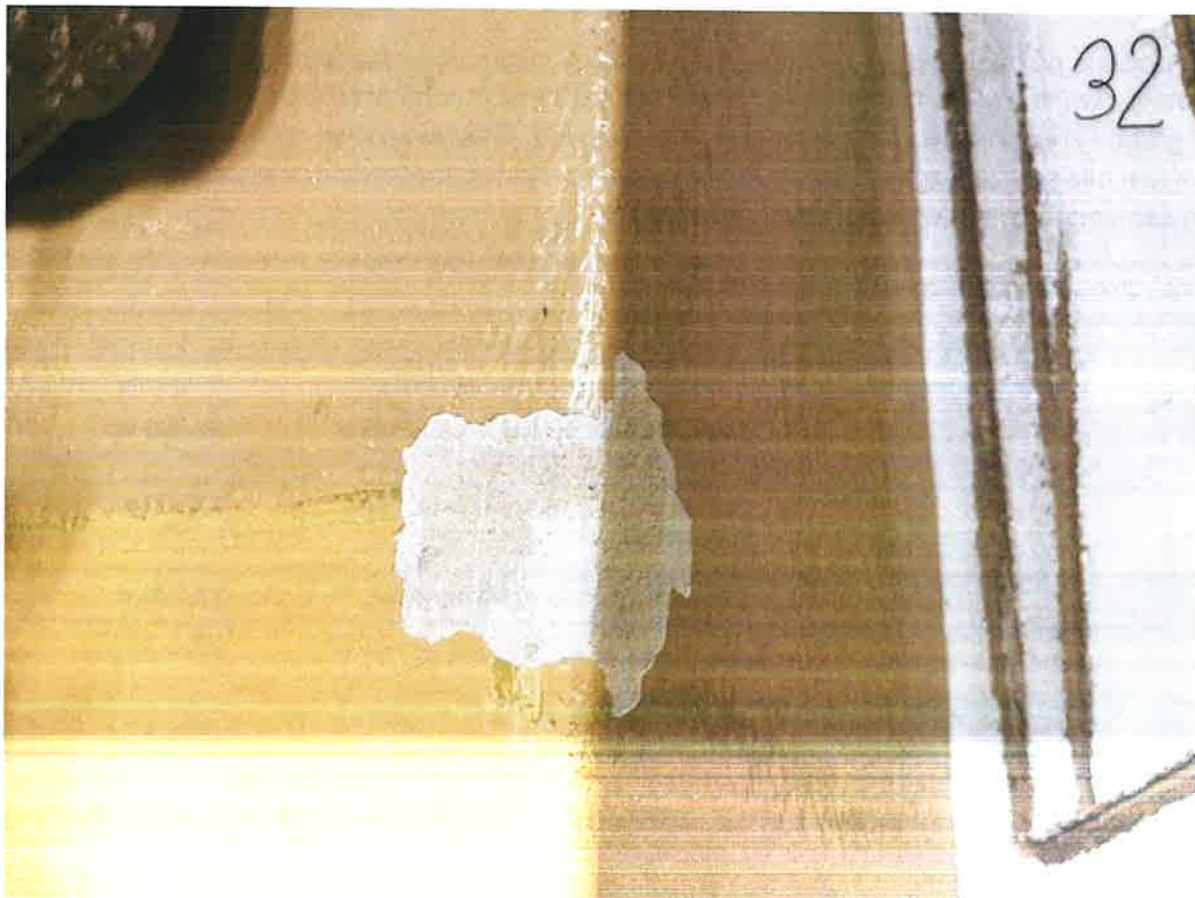

zostały dodane później i były przemalowywane razem z wymalowywaniem ścian. Warstwa ciemnobrązowej farby identyfikowanej na lata 1951-53 jest mocno przetarta, trudno rozwarstwia się od grubo i kryjąco nakładanych warstw farb olejnych. Odkrywka tego rodzaju wykonana była tylko w tym miejscu ze względu na utrudniony dostęp. Konieczne będzie powtórzenie odkrywek na tym samym poziomie w pozostałych miejscach.

Nr. 30 ok 220 cm nas posadzką, 4cm od narożnika filara			
Filar			
Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	II	Wymalowanie ciemny ugier - farba olejna	XX/XXI w.
2	II	wymalowanie - jasny ugier/ farba olejna	XX/XXI w.
3	II	Wymalowanie - różowy/ farba olejna	XX/XXI w.
4	I	Warstwa barwna - farba, kolor jasnoróżowy	1951-53 r.
5	I	tynek	1951-53 r.

Uwagi. Warstwy chronologiczne i warstwy barwne identyczne z ujawnionymi na pozostałych filarach

Nr 31 nawa główna filar			
Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	II	Wymalowanie jednobarwne - ciemny ugier/ farba olejna	XX/XXI w.
2	II	Wymalowanie jednobarwne - jasny ugier	XX/XXI w.
3	II	wymalowanie jednobarwne- różowy/ farba olejna	XX/XIX w.
4	I	Warstwa barwna jasny chłodny różowy, powyżej lamperii warstwa ta jest warstwą pobiały	1951-53 r.
5	I	tynk	1951-53 r.

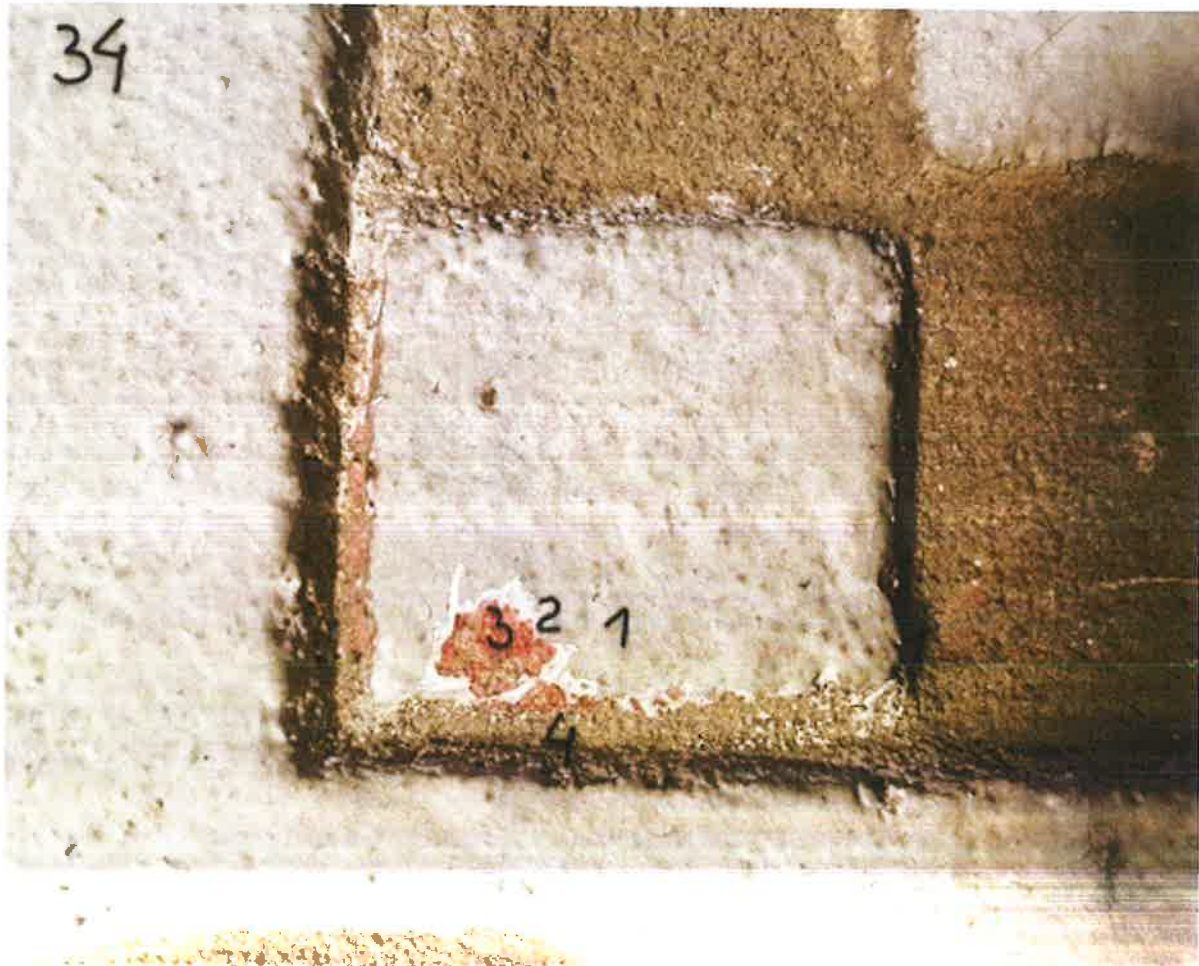

Nr 32 filar, ok 205 cm nad posadzką

Odkrywka z pominięciem rozwarstwiania kolejnych warstw współczesnych
wymalowań jednobarwnych; filar powyżej lamperii - warstwa tynku pobiałowana

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Wymalowanie jednobarwne - ciemny ugier/ farba olejna W pasie kompozycji sgraffitowej to biała farba emulsyjna	XX/XXI w.
2	III	Wymalowanie jednobarwne- jasny ugier/ farba olejna W pasie kompozycji sgraffitowej to biała farba olejna	XX/XXI w.
3	III	wymalowanie jednobarwne - różowy/ farba olejna	XX/XXI w.
4	II	Warstwa barwna - ciemnobrązowa W pasie kompozycji sgraffitowej to warstwa pobiąty	1951-53
5	II	Tynk barwiony jasnobrązowy	1951-53

34

Fragment łuku tęczowego na wysokości ok 180 cm od posadzki, lewa strona

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Przemalowanie jednobarwne - biały/ farba emulsyjna	XX/XXI w.
2	III	Przemalowanie jednobarwne - biały farba/ emulsyjna	XX/XXI w.
3	II	Warstwa barwna - barwiona pobiąta lub klejówka	1951-53 r.
4	II	Tynk barwiony jasnobrązowy	1951-53 r.

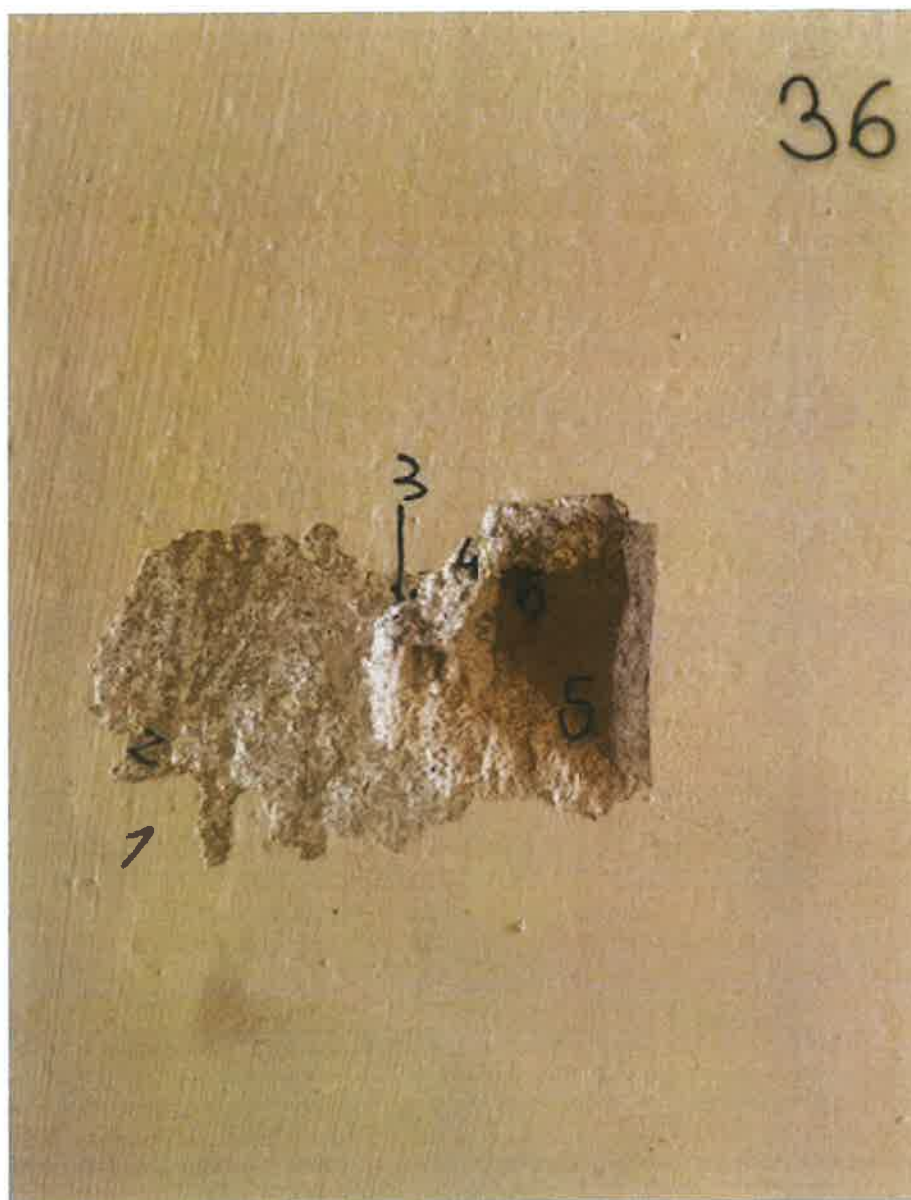
Fot. 3 Dekoracje sgraffitowe w Kościele parafialnym Niepokalanego Serca NMP w Wieprzu. Autorka Maria Antonina Kozłowska; na fotografii widać ornament wykonany w technice sgraffita z wyróżnionymi kolorem elementami.

Źródło:

<https://www.parafiawieprz.com/freski-sgraffito>

dostęp 26.05.2024

Nr 35 łuk tęczowy, lewa strona ok. 160 cm nad posadzką.			
Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Wymalowanie jednobarwne - jasny brązowy/ farba olejna; w obszarze komp. Sgraffitowej to warstwa białej emulsyjnej farby; od str. Nawy gł. Jasnożółta farba olejna	XX/XXI w.

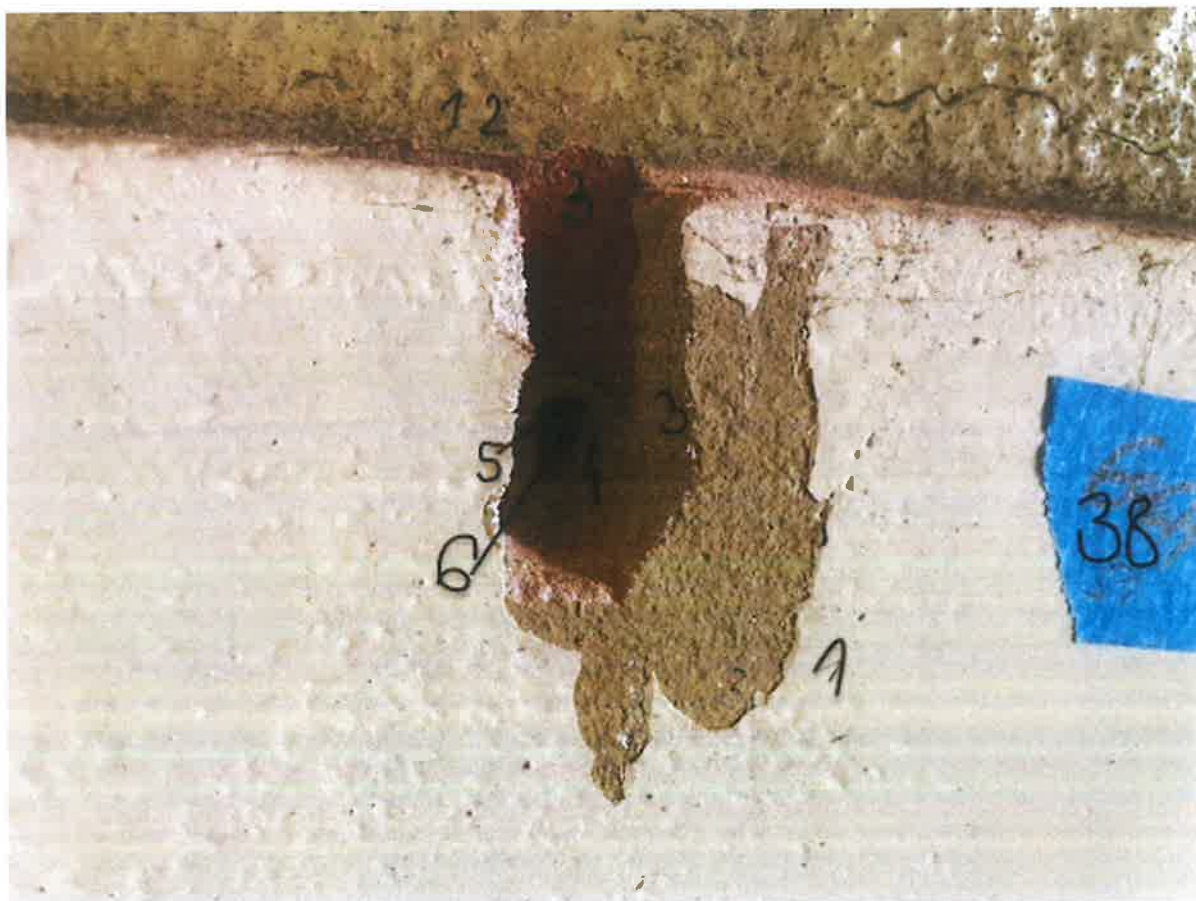
2	III	Wymalowanie jednobarwne - jasnogniowa farba olejna; w obszarze sgraffita to warstwa białej emulsyjnej farby; str. łuku od nawy głównej - jasnogniowa farba olejna	XX/XXI w.
3	III	wymalowanie jednobarwne - jasnobrązowa farba olejna; obmalowanie tym kolorem profilu po obu jego stronach	XX/XXI w.
4	II	Warstwa barwna brązowa, w tej samej warstwie tynk barwiony (wydrapywany) w pasie sgraffita; również założony na profilu łuku od wew strony(ok. 0,5 cm grub.) oraz relikty pobiału w sgrafficie; w tej fazie od str. Nawy gł. Kolor ceglasczerwony	1951-53
5/ 6	I	Warstwy przechodzące w siebie; mocno przetarte, nierozwarstwialne; najprawdopodobniej to pozostałości marmoryzacji	1878 (?)
7	I	Tynk wapienno - piaskowy	1878

36 Chór/ ściana			
Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Wymalowanie jednobarwne - kremowa farba emulsyjna	XX/XXI w.
2	III	Wymalowanie jednobarwne - szara farba emulsyjna lub barwiona pobiata	XX/XXI w.
3	II	W. malarska - szara	1951-53
4	I	Tynk wapienno - piaskowy >1 cm	1878

5	I	Tynk wapienno piaskowy gruboziarnisty <2 cm	1878
6	I	Podłoże konstrukcyjne - cegła	1878

37. Chór/ lewa strona kompozycja sgraffitowa			
Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Wymalowanie jednobarwne - oliwkowa farba olejna	XX/XXI w.
2	III	Wymalowanie jednobarwne - różowa farba olejna	XX/XXI w.
3	II	Tynk barwiony w kolorze ceglającym w pasie sgraffitta wydrapywanego; w obszarze tynku wypukłego tynk nie jest dobarwiany	1951-53
4	I	Tynk wapienno - piaskowy - iśrednioziarnisty	1878
5	I	Tynk wapienno - piaskowy gruboziarnisty	1878
6	I	Podłoże konstrukcyjne - cegła	1878

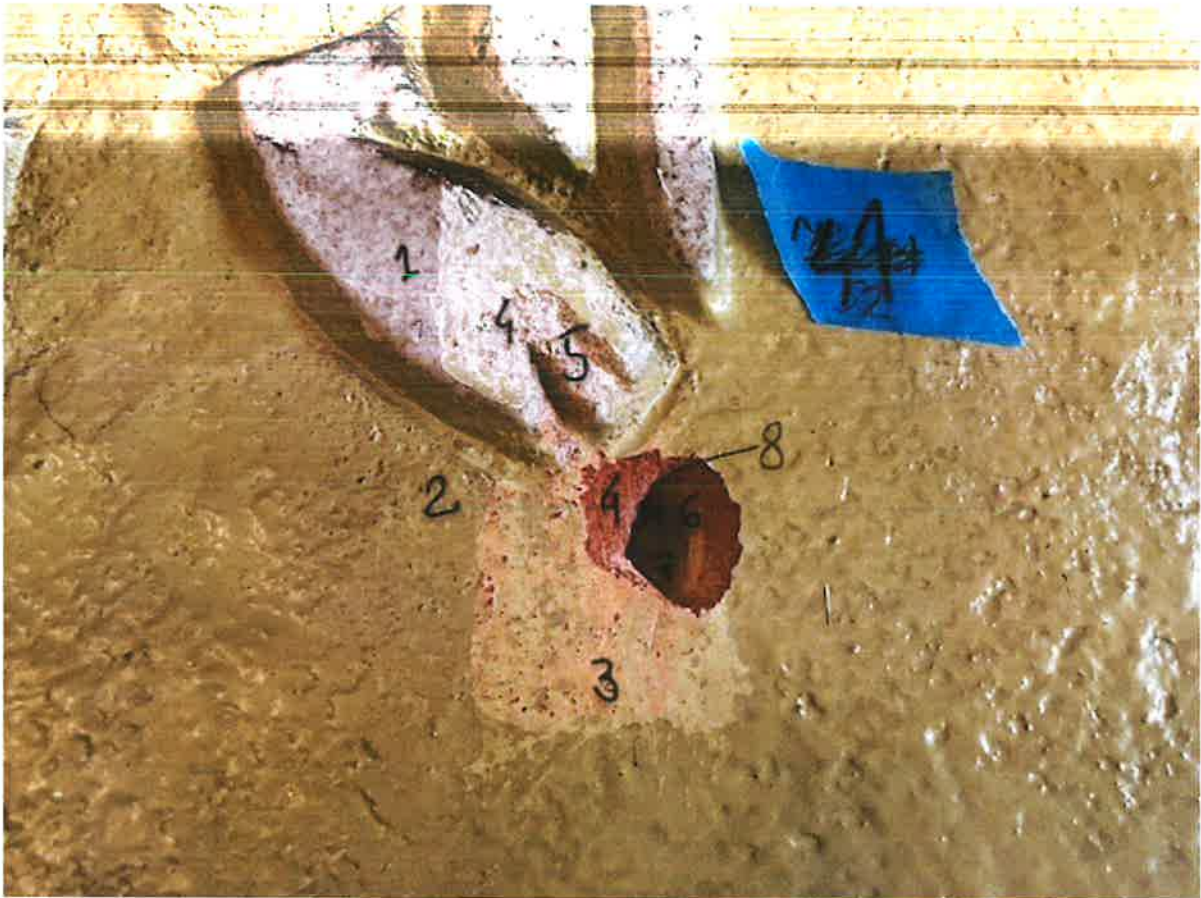

**38. Chór/ prawa strona / kompozycja sgraffitowa
stratygrafia**

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Wymalowanie jednobarwne - oliwkowa farba olejna	XX/XXI w.
2	III	Wymalowanie jednobarwne - różowa farba olejna	XX/XXI w.
3	II	Tynk barwiony w kolorze ceglastym w pasie sgraffitta wydrapywanego; w obszarze tynku wypukłego tynk surowy	1951-53
4	I	Tynk wapienno - piaskowy - średnioziarnisty	1878
5	I	Tynk wapienno - piaskowy gruboziarnisty	1878
6	I	Podłoże konstrukcyjne - cegła	1878

Nr 39 stratygrafia			
Chór - glif okienka ostrołukowego usytuowanego po lewej stronie prospektu organowego			
Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Wymalowanie jednobarwne - kremowe/ farba emulsyjna	XX/XXI w.
2	III	Wymalowanie jednobarwne - jasnogurawe / farba emulsyjna	XX/XXI w.
3	II	Cienko nałożona warstwa tynku barwionego w kolorze ceglastym	1951-53
4	I	Warstwa tynku wapienno - piaskowego intonaco	XIX w.
5	I	Tynk wapienno - piaskowy - ariccio	XIX w.
6	I	Podłoże konstrukcyjne - cegła	XIX w.

Nr 40

Chór, glif okienka ostrołukowego usytuowanego po lewej stronie prospektu organowego. Odkrywka potwierdzająca kolor w warstwie identyfikowanej na lata 1951-53. Warstwy chronologiczne i technologiczne takie same jak w odkrywce nr 39 (dwie warstwy przemalowań jednobarwnych farbami emulsyjnymi)

Nr 41 stratygrafia			
Chór/ prawa strona/ kompozycja sgraffitowa			
Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Warstwa białej olejnej farby pokrywającej wypukłe fragmenty sgraffita	XX/XXI w.
2	III	Przemalowanie jednobarwne - oliwkowa farba olejna grubo nałożona na całą powierzchnię kompozycji	XX/ XXI w.
3	III	Przemalowanie jednobarwne - różowa farba olejna, grubo nałożona na kompozycję	II poł. XX w.
4	II	warstwa tynku barwionego w kolorze ceglastym >1 cm; w tej warstwie na fragmentach wypukłych znajduje się pobiata, bardzo źle zachowana	1951-53
5	II	Nie barwiony tynk wapienno-piaskowy > 1 cm - stanowi wypukłą warstwę sgraffita	1951-53
6	I	Tynk wapienno piaskowy >1 cm intonaco	XIX w
7	I	Tynk wapienno piaskowy >1 ariccio	XIX w
8	I	Podłoże konstrukcyjne - cegła	XIX w

Nr 42 stratygrafia/ prezbiterium sonda na granicy ściany i kompozycji sgraffitowej ok. 144 cm od podłogi, prawy narożnik ściany za ołtarzem głównym

Nr warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Wymalowanie jednobarwne ściana po prawej - jasnożółta farba; kompozycja sgraffitowa - biała farba emulsyjna	XX/XXI w.
2	III	W kompozycji sgraffitowej - warstwa olejnej farby położonej na partie wypukłe.	II poł. XX w.
3	II	Pozostałości pobiaty	II poł. XX w.
4	II	Tynk barwiony: w kompozycji sgraffitowej - jasnobrązowy, na ścianie (po prawej) kolor ceglastoczerwony	II poł. XX w.
5	I	Tynk wapienno - piaskowy > 2 cm intonaco	II poł. XX w.
6	I	Tynk wapienno - piaskowy < 1 cm	XIX w.
7	I	Podłoże konstrukcyjne - cegła	XIX w.

Uwagi: w odkrywce w warstwie nr 1 na ścianie jest więcej niż jedno przemalowanie, ponieważ prezbiterium było przemalowywane i szpachlowane wielokrotnie różnymi rodzajami farb, warstwy te nie rozdzielają się, „odpryskują” łącznie przy próbach mechanicznego lub/i chemicznego ich rozdzielania

Nr. 43 poszerzona odkrywka warstwy kolorystycznej w okolicach kompozycji sgraffitowej w najwyższym dostępnym punkcie prezbiterium. Według zebranych informacji ściany prezbiterium były w tym kolorze do zwieńczenia sklepień.

Nr 44 prezbiterium, ok 260 cm od posadzki

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
---------------	---------------------	-------------------------	-----------

1	IV	Przemaalowanie jednobarwne - kremowy	XXI w.
2	IV	Warstwa gładzi gipsowej	XXI w.
3	IV	Warstwa gipsu	XXI w.

Detale odkrywki nr 44

Obszar ten został zakryty grubo nałożoną warstwą gipsu, gładzi gipsowej i farby, podobnie potraktowano tynk barwiony na ceglasto wokół kompozycji sgraffitowej i napisów; moim zdaniem tynk ten był problematyczny podczas użytkowania wnętrza, tj. Wszystkie odkrywki w kolejnych wtórnych warstwach były zabrudzone pochodnymi czerwieni. Tynk ujawniony w odkrywcę nr 43 jest kruchy, ma słabą kohezję, „brudzi”, sypie się - być może był to powód wielokrotnych przemalowań wnętrza; powody skucia napisów nie są znane.

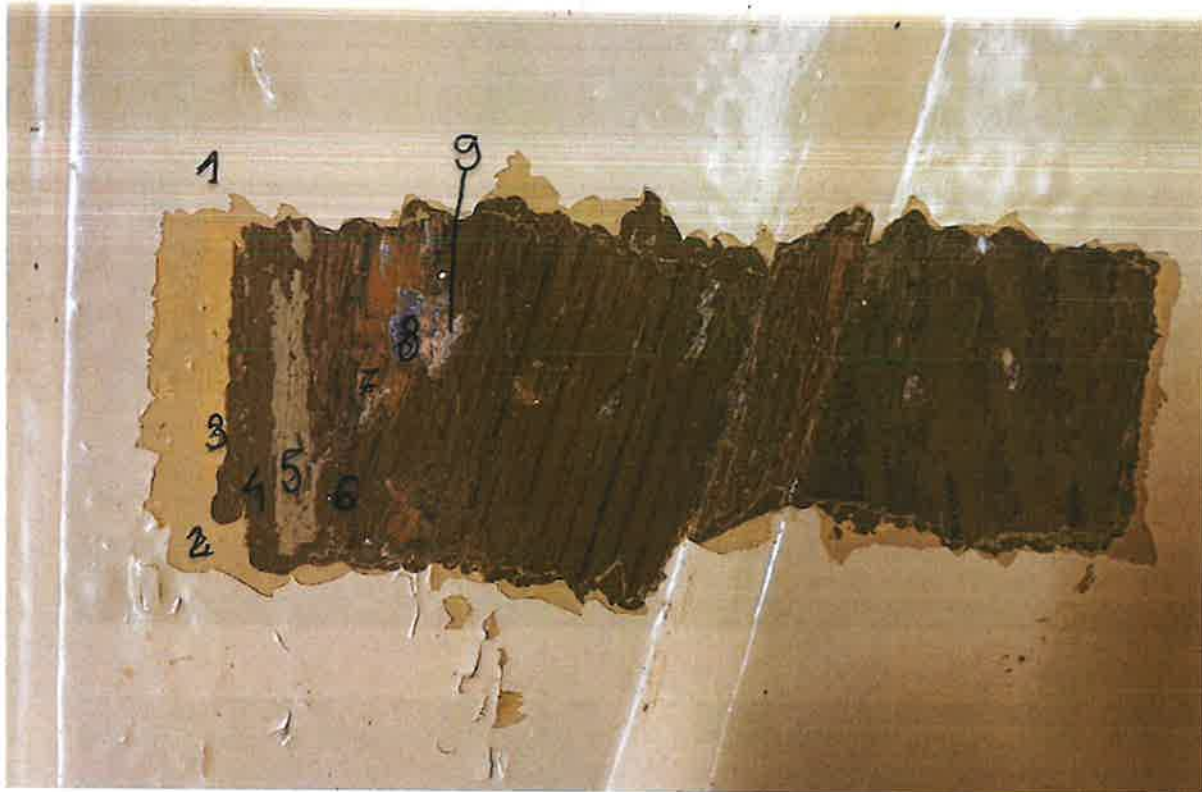
Nr 45 > 270 cm od posadzki, ściana wschodnia prezbiterium

Nr warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Wymalowanie- kremowy w obszarze ściany, biały w komp sgraffitowej	XX/XXI w.
2	III	Wymalowanie -jasny ugier- obszar ściany, warstwa gładź gipsowej w komp. sgraffitowej	XX/XXI w.
3	III	Wymalowanie jednobarwne- jasny żółty w obszarze ściany, biała emulsyjna farba w obszarze sgraffita	XX/XXI w.
4	II	Warstwa barwionego tynku: ceglasczerwony w obszarze ściany Jasnobrązowy dla sgraffita Pobiała - dla sgraffita	1951-53

Nr. 46 odkrywki potwierdzające kolorystykę ścian w prezbiterium; wykonane z pominięciem warstw przemalowań. Ujawniony tynk barwiony w masie w kolorze ceglanym, zgodny ze zidentyfikowanym w sondażach. Na fotografiach odpowiednio: ściana za ołtarzem głównym (fot. Po lewej); ściana za ołtarzem głównym/ prawa strona

47

(fot. Po prawej); ściana za ołtarzem głównym lewa strona, na wys ok. 160 cm od posadzki (zdjęcie powyżej)

Nr 47, nawa główna, drzwi boczne, skrzydło od strony zewnętrznej/ lewa strona

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	IV	Przemaalowanie jednobarwne - Jansa olejna farba	XX/XXI w.
2	II	Przemaalowanie jednobarwne - „beżowy”, farba olejna	II pol. XX w.
3	II	Przemaalowanie jednobarwne - ugrowy	II pol. XX w.
4	II	Przemaalowanie jednobarwne - brązowy/ farba olejna	II pol. XX w.
5	II	Przemaalowanie jednobarwne - oliwkowy, farba olejna	II pol. XX w.
6	I	Warstwa mazerowana, ciemnobrązowe mazerunki na ciemnooliwkowym podkładzie	1878 r.
7	I	Warstwa ugrowa, laserunkowa; stanowiąca najprawdopodobniej rodzaj podkładu	1878r.

8		Warstwa kryjąca, błękitna - stanowiąca rodzaj najprawdopodobniej rodzaj podkładu/ izolacji	1878 r.
9		drewno	1878 r.

Nr 48

Odkrywka pasowa, warstwy identyczne z warstwami ujawnionymi w odkrywce stratygraficznej nr 47, stąd pominięcie kolejnych warstw przemalowań.

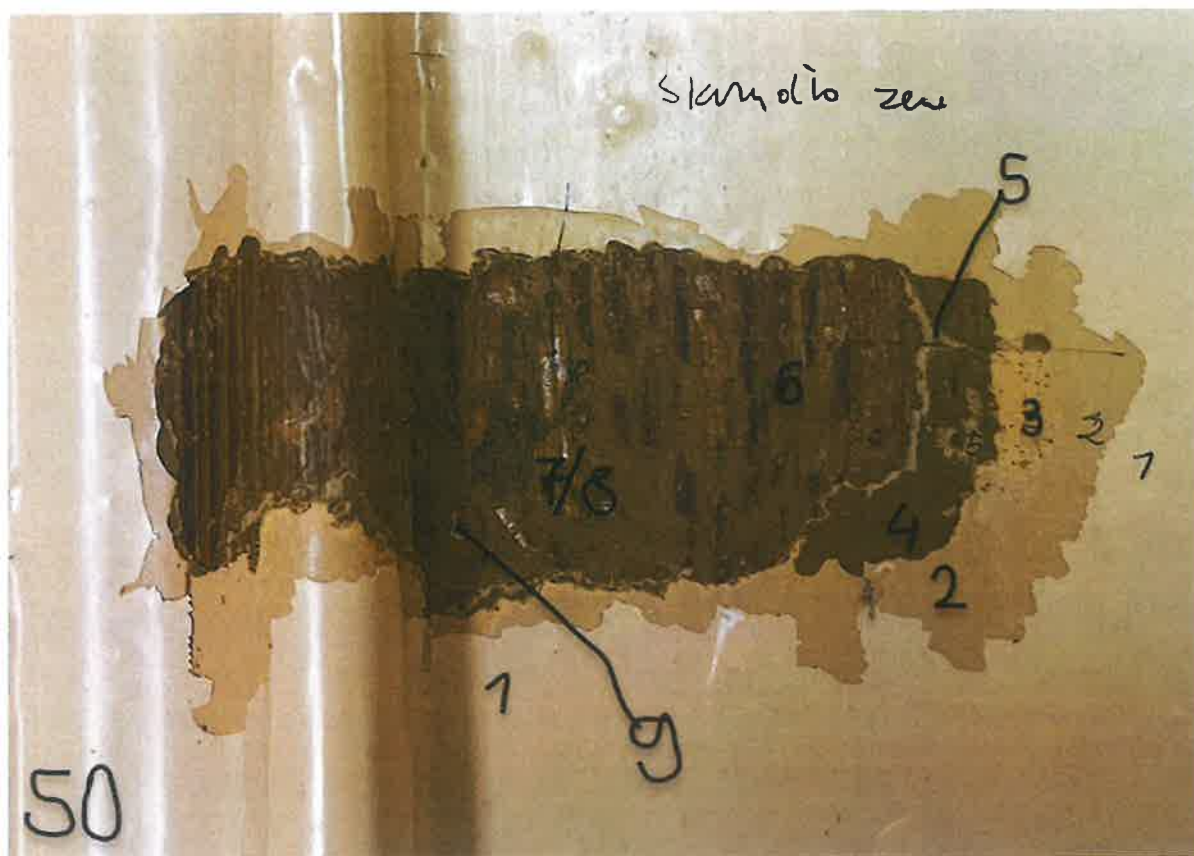
Ujawnione mazerunki wykonane są na ugrowym laserunkowym podkładzie/ izolacji

Nr. 49 stolarka - stratygrafia

Skrzydło drzwi wejścia bocznego w nawie głównej

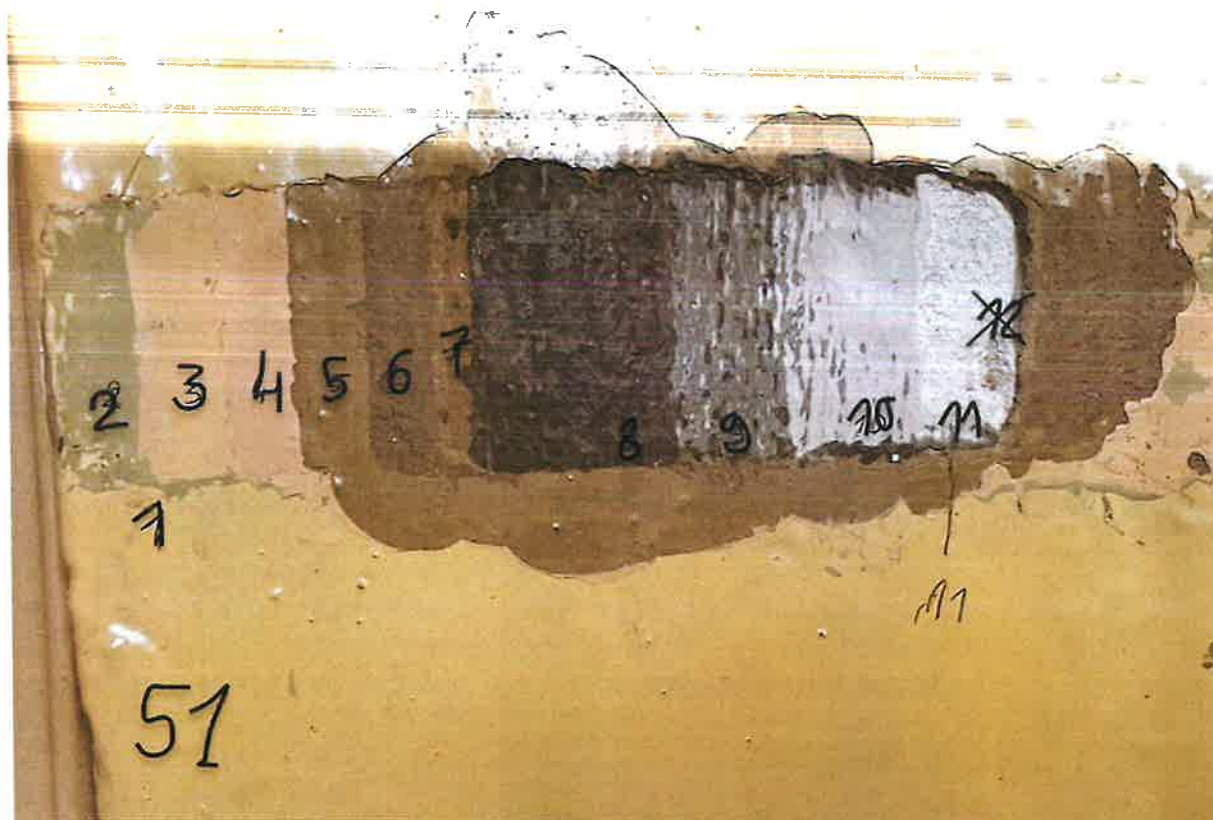
Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	II	Wymalowanie - kremowy/ farba olejna	XX/XXI w.
2	II	Wymalowanie - „beżowy”- farba olejna	XX/ XXI w.
3	II	Wymalowanie ciemny szary/ farba olejna	XX w.
4	II	Wymalowanie ciemnobrązowy - farba olejna	XX w.
5	I	Warstwa mazerowana	1878r
6	I	Warstwa laserunkowa, najprawdopodobniej podkładowa	1878r
7	I	Warstwa błękitno -szara/ podkładowa lub izolacja	1878r
8	I	drewno	1878r

W tej odkrywce jest o jedną warstwę przemalowania mniej niż na skrzydłach zewnętrznych (nr 5 w sondażu kolor szarooliwkowy); w trakcie odsłaniania warstwy rozwarstwiały się dużo gorzej - były mocniej przetarte - min. warstwa mazerowana jest mocno starta - najprawdopodobniej starano się bardziej wygładzić powierzchnię przed nałożeniem kolejnej warstwy przemalowań.

Nr 50

Nawa główna stolarka drzewiowa; układ warstw identyczny z układem z odkrywki sondażowej (nr 47); mazerunki lepiej zachowane niż na skrzydłach wewnętrznych; warstwy łatwiej rozdzielają się.

51 nawa główna, gładź drzwi bocznych			
Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	IV	Wymalowanie – jasnożółta farba olejna	XX/XXI w.
2	IV	Wymalowanie - zielony/ farba olejna	XX/XXI w.
3	IV	Wymalowanie ugrowy, farba olejna	XX/XXI w.
4	IV	Wymalowanie różowy/ farba olejna	XX/XXI w.
5	II	Wymalowanie jasnobrązowy/ farba olejna	II pol. XX w.
6	II	Wymalowanie - brązowy/ farba olejna	II pol. XX w.
7	III	wymalowanie jasnobrązowy - farba olejna	XX w.
8	III	Wymalowanie ciemnobrązowy - farba olejna (?)	XX w.
9	I	Warstwa błękitnoszara	1878 r. (?)
10	I	Warstwa szlichty lub drobnoziarnistego tynku zatarta jak stacco	1878 r.

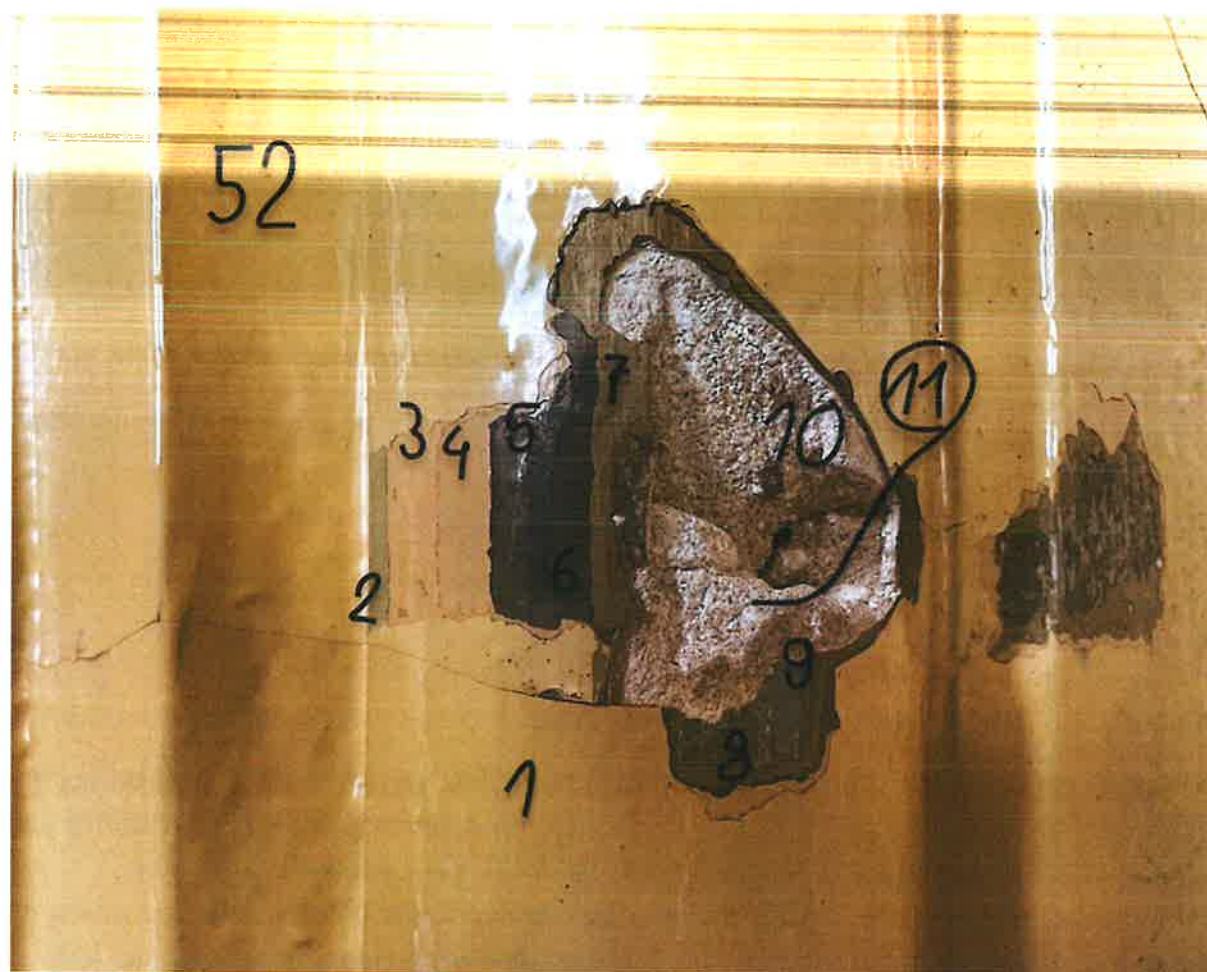
11	I	Warstwa tynku wapienno piaskowego o średnim jednolitym uziarnieniu wypełniacza > 1,5 cm	1878 r.
----	---	---	---------

Uwagi:

Na fotografii z 1965 r. (str. 11/ tutaj kadr) widać że glif jest wyraźnie jaśniejszy od ścian, oraz ma regularne poprzeczne wzory, co wskazuje na dekorację w technice marmoryzacji. Być może w czasie aranżacji wnętrz w latach 1951-53, zdecydowano zachować marmoryzację i zamalowano ją później na kolor odpowiadający kolorom ścian wokół glifu, czyli ciemnobrązowy. Warstwa barwna, o której zakładałam że jest marmoryzacją, jest analogiczna do ujawnionych warstw w kolumnach oraz w profilu łuku tęczowego; pojawiają się relikty szarobłękitnej warstwy malarskiej, położonej na tynkach identyfikowanych na I fazę chronologiczną (1878 r.); W kościele znajdują się dwa ołtarze boczne, murowane, pochodzące z czasu budowy kościoła, których detale architektoniczne wykonane zostały w tynkach ciągnionych; Podejrzewam że pierwotnie również były dekorowane techniką marmoryzacji, co z wymienionymi wcześniej elementami stanowiło całość kompozycyjną. Obecnie ołtarze są pokryte licznymi warstwami przemalowań. Ołtarz główny wykonany z kamienia- marmurowy.

Proponowane zachowanie i konserwację dekoracji glifu z tej warstwy chronologicznej.

52 nawa główna, profil okalający gładz drzewi wejścia bocznego

Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	III	Wymalowanie – jasnożółta farba olejna	XX/XXI w.
2	III	Wymalowanie - zielony/ farba olejna	XX/XXI w.
3	III	Wymalowanie ugrowy, farba olejna	XX/XXI w.
4	III	Wymalowanie różowy/ farba olejna	XX/XXI w.
5	III	Wymalowanie jasnobrązowy/ farba olejna	XX/XXI w.
6	III	Wymalowanie - brązowy/ farba olejna	XX/XXI w.
7	III	wymalowanie jasnobrązowy - farba olejna	XX/XXI w.
8	II	wymalowanie ciemnobrązowy	XX w.
9	I	Warstwa błękitnoszara	1878 r. (?)
10	I	Warstwa szlichty lub drobnoziarnistego tynku zatarta jak stacco	1878 r.

11	I	Warstwa tynku wapienno piaskowego o niejednorodnym uziarnieniu wypełniacza/ grubość warstwy >3 cm	1878 r.
----	---	--	---------

Do sondażu został wykorzystany zniszczony fragment glifu; w ubytku wyraźnie widać rodzaj tynku; zidentyfikowana warstwa błękitno-szara w tej samej warstwie (nr.9)

Nr 53. odkrywka pasowa, różnice występują jedynie w ilości wtórnych wymalowań jednobarwnych - jest ich mniej niż w płaskim pasie glifu i profilu wypukłym.

Nr 54 Ościeżnica drzwi wejścia bocznego, nawa główna

Odkrywka pasowa z pominięciem rozwarstwiania kolejnych warstw przemalowań jednobarwnych; zidentyfikowany został mazerunek na warstwie jasnogniowego podkładu i szaroniebieskiego podkładu leżące bezpośrednio na drewnie

Nr 55 Balustrada, płycina			
Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	II	Wymalowanie - złoty/ farba olejna tylko na płycinie, cała pozostała balustrada jest zamalowana ciemnobrązową olejną farbą	XX/XXI w.
2	II	Ciemnoszara farba olejna/ tylko płycina	XX/ XXI w.
3	II	Ciemnobrązowa farba olejna/ farba olejna	XX w.
4	II	Jasnougrowa warstwa	XX w.
5	I	Warstwa mazerowana	1878r
6	I	Warstwa białego gruntu	1878r
7	I	Warstwa błękitno -szara/ podkładowa lub izolacja	1878r
8	I	drewno	1878r

Uwagi:

Odkrywka została powiększona do ok. 3 dm²

Nr 56 Balustrada na chórze/ płycina			
Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	II	ciemnobrązowa olejna farba	XX/XXI w.
2	II	Ciemnoszara/ brązowa farba olejna	XX/ XXI w.
3	II	Ciemnobrązowa farba olejna	XX w.
4	II	Jasnougrowa warstwa	XX w.
5	I	Warstwa mazerowana	1878r
6	I	Warstwa białego gruntu	1878r
7	I	Warstwa błękitno -szara/ podkładowa lub izolacja	1878r

8	I	drewno	1878r
---	---	--------	-------

Uwagi: układ warstw taki sam jak w stolarce drzwiowej; różnica jest występowanie białego gruntu pod warstwą mazerowaną. Mazerunki są jaśniejsze, w cieplejszym odcieniu niż ujawnione na drzwiach

Nr 57 Balustrada na chórze/ rama			
Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	II	ciemnobrązowa olejna farba	XX/XXI w.
2	II	Ciemnoszara/ brązowa farba olejna	XX/ XXI w.
3	II	Ciemnobrązowa farba olejna	XX w.
4	II	Jasnougrowa warstwa	XX w.
5	I	Warstwa mazerowana	1878r
6	I	Warstwa białego gruntu	1878r
7	I	Warstwa błękitno -szara/ podkładowa lub izolacja	1878r
8	I	drewno	1878r

58. Balustrada na chórze, rama balustrady od wewnętrznej strony			
Numer warstwy	Faza chronologiczna	Charakterystyka warstwy	Datowanie
1	II	Wymalowanie jednobarwne - oliwkowa farba olejna	XX/XXI w.
2	II	Brązowa fraza olejna	XX/ XXI w.
3	II	Ciemnobrązowa farba olejna	XX w.
4	I	Warstwa brązowej farby	1878r
5	I	Warstwa błękitno -szara/ podkładowa lub izolacja	1878r
6	I	drewno	1878r

W ramie od wewnętrznej strony mazerunki nie zostały zidentyfikowane, nie ma również warstwy białego gruntu

ZAKRES PRAC PRAC KONSERWATORSKICH

Ze względu na skalę i problematykę przekształceń wewnątrz i dekoracji kościoła w Dobrem oraz możliwości i ograniczenia finansowe inwestora konieczne jest podzielenie zakresu prac remontowo - konserwatorskich na etapy. W bieżącym opracowaniu uwzględnione zostały:

wnętrze nawy głównej, gdzie ściany i dekoracje tworzą spójną całość kompozycyjną; zakres obejmuje wewnętrzne drzwi wejścia bocznego

Chór - dekoracje + ściany malowane jednobarwnie - tworzą całość kompozycyjną z nawą główną. W zakres została włączona zabytkowa balustrada

Prezbiterium - ściany (dekoracje i tynki jednobarwne), sklepienie, oraz drzwi zakrystii (wsch i zach) - elementy te tworzą integralną całość kompozycyjną

- **2. Na podstawie badań stratygraficznych dla ww powierzchni określone zostały następujące warstwy historyczne**

I faza chronologiczna (1878 - do czasu powstania dekoracji) - kościół został otynkowany i pobiałkowany; ujawnione zostały pozostałości dekoracji (marmoryzacji) zlokalizowane na kolumnach flankujących wejście główne; glicach drzwiowych wejścia bocznego i glicach drzwi zakrystii (wsch i zach); oraz na glicie łuku tęczowego. Z tego okresu najprawdopodobniej pochodzą ujawnione w badaniach mazerunki na zabytkowej stolarce.

II (1951-53) wykonano dekoracje sgraffitowe, al fresco, oraz założone jednobarwne tynki i warstwy na powierzchni ścian bez dekoracji:

Nawa główna: warstwa ciemnobrązowa/ pas sgraffita/ warstwa ciemnobrązowa/sceny al fresco/ ponad scenami al fresco do pułapu/ sufitu/ - występuje warstwa farby o szarym ciepłym tonie

Elementy architektoniczne: filary i kolumny - warstwa jasnoróżowa (farby lub szlichty)

Łuk tęczowy - pas jednobarwny ceglasty, ornament w jasnobrązowym tynku

Chór: obie dekoracje sgraffitowe na ceglastym tle, ta sama kolorystyka gliców okiennych;

Ściany chóru jednobarwne o szarym ciepłym tonie

Prezbiterium - ściany jednobarwne ceglaste (tynk barwiony) od posadzki do zwieńczenia sklepień; dekoracje sgraffitowe na jasnobrązowym tynku; sklepienie - wymalowanie jednobarwne

III - (1953- do dzisiaj) - przekształcenia estetyczne powierzchni wewnątrz i dekoracji w wyniku licznych dowolnych przemalowań z zastosowaniem głównie przemysłowych farb o spoiwach olejnych

3. zakres

Dekoracje oraz powierzchnie barwne niedekorowane z lat 1951-53 tworzyły integralną całość spójną kompozycyjnie. Proponowane postępowanie konserwatorskie i zakres prac ma na celu powrót do tej integralności dzięki ujawnieniu pierwotnej bazy kolorystycznej i późniejszych przekształceń estetycznych.

- Pod nawarstwieniami z okresu III fazy chronologicznej znajdują się dobrze zachowane warstwy, których odsłonięcie jest konieczne ze względów estetycznych i technologicznych.
- Wtórne liczne przemalowania farb olejnych tworzą obecnie nieprzepuszczalne, szczelne powłoki dla warstw dekoracji i barwionych w masie tynków. Usunięcie ich jest niezbędne dla prawidłowej paroprzepuszczalności tynków; usunięcie nawarstwień jest również konieczne dla ujawnienia pierwotnej kompozycji i bazy kolorystycznej zaprojektowanej i wykonanej w latach 1951-53, oraz pierwszym etapem dalszego procesu konserwacji. Wg programu:
 - Usunięcie wtórnych nieprzepuszczalnych warstw przemalowań jednobarwnych z powierzchni ścian dekorowanych, jednobarwnych oraz detali architektonicznych w ww powierzchniach w nawie głównej, chórze i prezbiterium. Usuwanie nie może powodować żadnych zmian w strukturze oryginalnych tynków i dekoracji.
 - Usunięcie wtórnych warstw wymalowań jednobarwnych z elementów zabytkowej stolarki
 - Proponowane opracowanie i pozostawienie „świadków” reliktyw dekoracji z I fazy chronologicznej

4 W bieżącej dokumentacji projektowej nie zostały uwzględnione:

- sufit w nawie głównej (zachowane oryginalne belkowanie, deskowanie wymienione w latach 80 tych)
- Wnętrza ścian przedsionka wejścia bocznego i głównego, wejścia na chór, wewnątrz obu zakrystii
- murowane ołtarze boczne wraz z wyposażeniem
- elementy ruchomego wyposażenia kościoła (min. prospekt organowy, ołtarz główny wraz z wyposażeniem).
- **wymienione elementy wymagają odrębnej dokumentacji projektowej: odrębnego projektu konserwacji i badań.**

Program prac konserwatorskich

Projekt konserwatorski dzięki zakładanym metodom postępowania i pracy, selekcji materiałów i metod, ma pozwolić na powrót do integralności estetycznej wnętrza i elementów świątyni sprzed licznych przekształceń. Przed przystąpieniem do czynności związanych z użyciem metod i środków wskazanych w programie, należy każdorazowo wykonać próby skuteczności zalecanych preparatów na niewielkich obszarach dekoracji lub/i tynków. Zadanie to należy powierzyć profesjonalnym konserwatorom mającym praktyczne doświadczenie w konserwacji dekoracji ściennych. Do etapu prac przy uzupełnianiu i opracowywaniu ubytków, oraz odtwarzania fragmentów kompozycji dekoracji sgraffitowych, zalecane jest zaangażowanie profesjonalistów w zakresie malarstwa ściennego z doświadczeniem pracy w mokrych tradycyjnych tynkach. Ze względu na interdyscyplinarny charakter remontu wnętrz, konieczne będzie zabezpieczanie dekoracji w przypadku prowadzenia prac w ich sąsiedztwie (przed pyłami budowlanymi, w trakcie oczyszczania pozostałych powierzchni, usuwania wtórnych powłok, czy impregnacji).

Sgraffito

- usunięcie nieczynnego okablowania
- Wykonanie prób usuwania wtórnych nawarstwień metodami chemicznymi i mechanicznymi: Obszary wtórnie zamalowane farbami ftalowymi, obecnie dobrze zintegrowanymi z podłożem najprawdopodobniej będą musiały być usunięte środkami chemicznymi (np. Skansol; Abbaizer), lub metodą termiczną (wymagane doświadczenie i szczególna ostrożność w usuwaniu tą metodą); polecane wykonanie prób przy użyciu lasera, doskonale sprawdzającego się w usuwaniu wtórnych powłok (wniosek na podstawie własnego doświadczenia)
zalecane próby usuwania laserem, metodą termiczną przy zachowaniu szczególnej ostrożności lub/i chemicznie. W przypadku konieczności doczyszczania powierzchni: na sucho gąbkami typu wishab, nylonowymi szczoteczkami, gumkami typu Absorber; lub parą wodną pod ciśnieniem (ze szczególną ostrożnością)
- Usunięcie nawarstwień wg ustalonych metod
- Podklejenie rozwarstwień i pęcherzy za pomocą zastrzyków podtynkowych z użyciem mineralnych mas iniekcyjnych na bazie wapna naturalnego, bez obciążania struktury tynku PLM A (C. T. S.)

- Wypełnienie drobnych szczelin i pęknięć masami iniekcyjnymi na bazie wapna, np PLM M, PLM A (C.T.S)
 - Uzupelnienie i opracowanie ubytków tynków zgodnie z oryginalną technologią - tynk tradycyjny wapienno - piaskowy, barwiony w masie. Zaprawa powinna być wykonana na bazie wapna dołowanego z odsolonym piaskiem rzeczonym o odpowiednim uziarnieniu jako wypełniacz.
 - Opracowanie ubytków kompozycji zgodnie z techniką wykonania: metodą rycia i wydrapywania w zatartym, ale nie związanym tynku. W ten sam sposób należy zrekonstruować usunięte sgraffitowe napisy w prezbiterium.
 - Uzupelnienie ubytków pobiał - pobiałą wapienną
- W przypadku konieczności wyrównania chłonności podłoża, oryginalnego i uzupełnianego, zalecane jest położenie paroprzepuszczalnej warstwy izolacyjnej (np. Keim Fixativ, firmy Keim), środek ten nie jest rozpuszczalny w podłożu, charakteryzuje go duża stabilność w każdych warunkach atmosferycznych, ma właściwości hydrofobizujące.
- scalenie kolorystyczne/ retusze farby Keim Restauro-Lasur. Wykonanie laserunkowego scalenia kolorystycznego może okazać się konieczne mimo dobarwiania masy uzupełniającej, z uwagi na możliwość występowania różnic kolorystycznych bieżących uzupełnień względem tynku oryginalnego. Proponowane farby mają odpowiednie właściwości optyczne i technologiczne. Laserunki można wykonać również przy pomocy pigmentów mieszanych z preparatem Keim Fixativ jako spoiwem malarskim.
 - Opracowanie kompleksowej dokumentacji powykonawczej.

kompozycje w technice al fresco

- Usunięcie przemalowań poprzedzone odkrywkami, oraz próbami rozpuszczalności i odporności warstwy malarskiej na rozpuszczalniki + doczyszczanie mechaniczne (skalpel, szczotki nylonowe, pędzle, gumki (np. Wischab; Absorbene)
- Utrwalenie pudrujących się warstw malarskich Paraloid B 82 w alkoholu lub Pataloid B72 w toluenie/acetonie aplikowany sprayem;
- Podklejenie rozwarstwień i pęcherzy za pomocą zastrzyków podtynkowych z użyciem mineralnych mas iniekcyjnych na bazie wapna naturalnego, bez obciążania struktury tynku PLM A (C. T. S.)
 - Wypełnienie drobnych szczelin i pęknięć masami iniekcyjnymi na bazie wapna, np PLM M, PLM A (C.T.S)

- uzupełnienie ubytków tynku i opracowanie ich zgodnie z oryginalną powierzchnią (tynk tradycyjny wapienno - piaskowy z wypełniaczem drobnoziarnistym (np. piaskiem szklarskim)

retusz skalający farbami akwarelowymi, zabezpieczenie końcowe Paraloid B- 82 w alkoholu lub Paraloid B72 w toluenie/acetonie aplikowanym w sprayu.

Barwione wyprawy tynkarskie

- usunięcie nieczynnego okablowania

- Powierzchnie pokryte farbami emulsyjnymi: usunięcie wtórnych powłok malarskich i nawarstwień metodami możliwie nieinwazyjnymi, w sposób nienaruszający licowej warstwy oraz charakteru opracowania tynków;

Proponowane strumieniowanie parą wodną pod ciśnieniem, a w przypadku konieczności doczyszczania doczyszczanie mechaniczne

- Powierzchnie zamalowane farbami ftalowymi: środkami chemicznymi (np. Skansol; Abbaizer), lub metoda termiczną (wymagane doświadczenie i szczególna ostrożność w usuwaniu tą metodą); polecane wykonanie prób przy użyciu lasera

- Uzupełnienie ubytków tynków odpowiednio dobraną masą mineralną zbliżoną składem i właściwościami do tynku oryginalnego, w sposób imitujący technikę oraz efekt końcowy jak tynk oryginalny. Tynk do uzupełnień powinien być dobarwiony w masie i posiadać odpowiednie uziarnienie

- Zabezpieczenie jest położenie paroprzepuszczalnej warstwy izolacyjnej (np. Keim Fixativ, firmy Keim), środek ten nie jest rozpuszczalny w podłożu, charakteryzuje go duża stabilność w każdych warunkach atmosferycznych, ma właściwości hydrofobizujące

- Opracowanie dokumentacji powykonawczej.

Stolarka: drzwi wewnętrzne oraz balustrada chóru

- sprawdzenie stabilności konstrukcji

- Konieczna dezynfekcja drewna

- usunięcie przemalowań metodami mechanicznymi (środki chemiczne mogą uszkodzić mazerunki); polecane wykonanie prób przy użyciu lasera, doskonale sprawdzającego się w usuwaniu wtórnych powłok o olejnym charakterze

- Usunięcie przemalowań

- Flekowanie drewna w przypadku konieczności uzupełnienia większych ubytków

- Doczyszczanie warstw mazerowanych

- Uzupelnienie ubytków drewna kitem na bazie pyłu drewnianego lub dostępnymi gotowymi szpachlówkami dedykowanymi do uzupełnień drewna zabytkowego,
- uzupełnienie ubytków warstw gruntujących
- retusz mazerunków
- Oczyszczenie elementów metalowych, okuć, zawiasów elementów ślusarskich
- Opracowanie dokumentacji powykonawczej.

WYKAZ PRÓBEK POBRANYCH DO BADAŃ LABORATORYJNYCH

Próbka nr 1. tynk oryginalny Próbka pobrana z odkrywki sondażowej nr 2 w nawie głównej -174 cm od posadzki; 50 cm od lewego narożnika ścian

Próbka nr 2. tynk barwiony, jasnobrązowy; próbka pobrana z odkrywka sondażowa nr 1/ nawa główna/ 66 cm od posadzki; 28-30 cm od ściany z prawej str.

Próbka nr 3. tynk barwiony ceglasty; próbka pobrana z odkrywki sondażowej nr 42 - prezbiterium sonda na granicy ściany i kompozycji sgraffitowej ok. 144 cm od podłogi, prawy narożnik ściany za ołtarzem głównym

Próbka nr 4 - relikty dekoracji z okresu pomiędzy 1878 - 1951; próbka pobrana z odkrywki sondażowej nr 17; prawa kolumna kolumna, ok 45 cm od podłogi

Próbka nr 5 - tynk wtórny; wyrównujący znajdujący się pod warstwami dekoracji, pod warstwami tynków jednobarwnych i jednobarwnych wymalowań - Próbka pobrana z odkrywki sondażowej nr 2 w nawie głównej -174 cm od posadzki; 50 cm od lewego narożnika ściany

Próbka nr 6. warstwa malarska ciemnobrązowa nr 5. nawa główna ok. 180 cm od posadzki/ 25 cm od glifu drzwi/ po lewej stronie. Odkrywka potwierdzająca kolor w warstwie identyfikowanej na lata 1951-53.

Próbka nr 7. mazerunki - próbka pobrana z odkrywki nr 47: nawa główna, drzwi boczne, skrzydło od strony zewnętrznej/ lewa strona

Próbka nr 8 - warstwa malarska jasnoróżowa - lokalizacja : odkrywka nr 24

Położenie: 149 cm od podłogi, 43 cm od okna;

Próbka nr 9 - pobiata Nr. 33 ok. 200 nad posadzką

Próbka nr 10 marmoryzacja-odkrywka nr 35 - łuk tęczy, lewa strona ok. 160 cm nad posadzką.

Dokumentacja konserwatorska i fotograficzna chroniona prawem autorskim